

บทที่ 3

ความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคลในต่างประเทศ

การศึกษาเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคลนั้น เนื่องจากว่ากฎหมายไทยยังไม่ได้มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนว่าจะมีแนวทางไปในลักษณะใด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงกฎหมายต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อจะได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบในส่วนของเนื้อหาตลอดจน นิติวิธีของกฎหมาย เพื่อที่จะได้นำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในบทนี้จะทำการศึกษากฎหมายของประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โดยจะทำการศึกษาทั้งในส่วนของกฎหมายคอมมอนลอว์ และพระราชบัญญัติ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007 ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติที่กำหนดฐานความผิดให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบในความผิดที่เกิดจากการประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายด้วย นอกจากนี้ในส่วนหนึ่งของระบบซีวิลลอว์ ซึ่งเป็นระบบกฎหมายเดียวกับประเทศไทยนั้น จะทำการศึกษาระบบความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลของประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากว่าประเทศฝรั่งเศสได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ได้อย่างน่าสนใจ และสามารถแก้ไขปัญหาในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลโดยใช้นิติวิธีตามระบบกฎหมายได้อย่างเหมาะสม

3.1 ประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่ได้มีการยอมรับในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลอย่างแพร่หลาย ทั้งในส่วนของกฎหมายลายลักษณ์อักษร และกฎหมายคอมมอนลอว์ แต่เนื่องจากในระยะเวลาต่อมาประเทศอังกฤษได้ประสบปัญหาในเรื่องการฟ้องร้องนิติบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความผิดที่กระทำโดยประมาท ดังนั้นนักวิชาการจึงได้พยายามหาแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงในเรื่องนี้เพื่อให้มีความถูกต้องเหมาะสมและครอบคลุมนิติบุคคลในทุกรูปแบบ ซึ่งก่อนที่จะได้ทำการศึกษถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในเบื้องต้นผู้เขียนจะทำการศึกษถึงแนวคิดเบื้องต้นในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศอังกฤษว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร และจากนั้นจึงจะได้ทำการศึกษถึงปัญหาในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคล และแนวทางในการแก้ไขปัญหาลำดับต่อไป

3.1.1 แนวคิดเบื้องต้นในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล

แต่เดิมในประเทศอังกฤษมีความเห็นกันว่านิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดทางอาญา ทั้งนี้ได้มีข้อโต้แย้งในเรื่องดังกล่าวหลายประการด้วยกัน เช่น ข้อโต้แย้งในด้านสารบัญญัติที่ว่านิติบุคคลไม่มีตัวตนที่แท้จริงเป็นเพียงบุคคลที่สมมุติขึ้นมาเท่านั้น นิติบุคคลจะประกอบกระทำได้ก็โดยผ่านลูกจ้างหรือตัวแทนของนิติบุคคลเท่านั้น ดังนั้นนิติบุคคลจึงจะสามารถรับผิดได้แค่เพียงการรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่น ซึ่งไม่ถือเป็นความรับผิดทางอาญาตามกฎหมายคอมมอนลอว์เดิม หรือข้อโต้แย้งในด้านกฎหมายพิจารณาความ เช่น มีความเห็นว่านิติบุคคลนั้นไม่สามารถเป็นจำเลยในคดีอาญาได้ เนื่องจากว่าไม่สามารถไปปรากฏตัวต่อหน้าศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้¹ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล จึงทำให้มีการแก้ปัญหาเรื่องข้อจำกัดต่างๆดังกล่าวให้หมดสิ้นไป โดยทั้งฝ่ายตุลาการและฝ่ายนิติบัญญัติต่างเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาระเบิดนี้ ซึ่งเหตุผลสำคัญในการกำหนดความรับผิดทางอาญาแก่นิติบุคคลคือ เพื่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อเสรีภาพในการประกอบกิจการของนิติบุคคลนั้นให้ประกอบกิจการได้ยากลำบากขึ้นกว่าในสภาวะปกติ²

ดังนั้น ประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศที่มีการกำหนดความรับผิดทางอาญาไว้ในกฎหมาย 2 รูปแบบด้วยกัน คือ กฎหมายลายลักษณ์อักษร (Statutory crime) และกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law crime) ก็ได้มีการดำเนินการตามนโยบายทางอาญาดังกล่าว ทั้งนี้ในส่วนของกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Statutory crime) ก็ได้มีการออกพระราชบัญญัติการตีความ (The Interpretation Act, 1889) มา โดยกำหนดให้คำว่า “บุคคล” ให้ความหมายรวมถึงนิติบุคคลด้วยเว้นแต่เจตนารมณ์ของกฎหมายจะแสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น ซึ่งกฎหมายฉบับ

¹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “รายงานวิจัย เรื่อง ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล: ศึกษาเพื่อหาข้อเสนอทางนิติวิธีสำหรับประเทศไทยโดยเปรียบเทียบกฎหมายอังกฤษและฝรั่งเศส”, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551, น.43-44.

² ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และองอาจ เทียนหิรัญ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หัวข้อ ความรับผิดของนิติบุคคลกรณีมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ, กองทุนสนับสนุนการวิจัย น.12.

นี้ใช้เฉพาะกับพระราชบัญญัติต่างๆเท่านั้น³ ส่วนกฎหมายคอมมอนลอว์ ซึ่งความรับผิดทางอาญาเป็นความผิดที่ต้องการ mens rea กฎหมายฉบับนี้จึงไม่ได้ใช้บังคับแต่อย่างใด

ในส่วนของความรับผิดตามกฎหมายคอมมอนลอว์ เนื่องจากความผิดที่ต้องการ mens rea เป็นความผิดที่เกิดขึ้นได้ในตัวบุคคลธรรมดาเท่านั้น ดังนั้นศาลคอมมอนลว์ก็ได้พยายามตีความแก้ปัญหานี้ในเรื่องดังกล่าว โดยการนำหลักในความรับผิดทางแพ่งที่เรียกว่า Identification Doctrine หรือ หลัก Organic Theory มาปรับใช้สำหรับความผิดอาญาด้วย ซึ่งหลักการนี้ให้พิจารณาการกระทำของบุคคลธรรมดาและเจตนาของบุคคลที่ถือได้ว่าเป็น directing mind and will มาเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลด้วย ดังนั้นหลักการนี้จึงสามารถแก้ปัญหาในเรื่องของ mens rea โดยถือว่า mens rea ของนิติบุคคลนั้น ดูได้จากการกระทำและเจตนาของบุคคลที่เป็น directing mind and will นั้นเอง

3.1.2 ความรับผิดทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคล

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าความรับผิดทางอาญาตามหลักคอมมอนลอว์ การกระทำที่จะถือว่าเป็นความผิดอาญาและผู้กระทำต้องรับผิดชอบนั้นการกระทำต้องครบตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ด้วยกัน คือ องค์ประกอบในเรื่องของการกระทำที่เป็นความผิด (actus reus) และองค์ประกอบภายในส่วนจิตใจ คือ มีจิตใจถูกตำหนิได้ (mens rea) ซึ่ง mens rea นั้นจะหมายถึงเจตนา และประมาทโดยจงใจ (recklessness) เนื่องจากว่าเป็นการพิจารณาไปถึงจิตใจของผู้กระทำที่มีจิตใจชั่วร้าย ส่วนในเรื่องของประมาทธรรมดา (negligence) ถือว่าเป็นการกระทำที่พลั้งเผลอ ไม่มีการพิสูจน์ในเรื่องจิตใจแต่อย่างใด ดังนั้น จึงมีแนวความคิดที่ว่า การกระทำโดยประมาทธรรมดาไม่ถือว่าเป็นการกระทำผิดทางอาญา เพราะไม่ได้พิสูจน์ว่าบุคคลนั้นมีจิตใจชั่วร้าย แต่ทั้งนี้เนื่องจากว่าการกระทำโดยประมาทนั้นอาจมีผลกระทบต่อสังคม ดังนั้นกฎหมายจึงได้กำหนดให้การกระทำประมาทในลักษณะร้ายแรง (gross negligence) เป็นความผิดทางอาญาด้วย

³ กษมา พรหมทัต, “ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในความผิดฐานให้สินบน”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), น.24.

3.1.2.1 แนวคิดในการยอมรับความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคล

ในช่วงแรกแม้ศาลจะได้พิพากษาวางหลักเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในความผิดที่ต้องการ mens rea ประเภทเจตนาแล้วก็ตาม แต่ในส่วนของความผิดประเภทประมาทแต่เดิมยังไม่ได้มีการยอมรับหรือวางหลักเกณฑ์ที่แน่นอนไว้เลย ซึ่งจะเห็นได้จากแต่เดิมศาลอังกฤษไม่เคยพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานนี้ เช่น ในคดีที่มีการฟ้องร้องบริษัท Cory Brothers ในปี 1927 คดีนี้ท่านผู้พิพากษา Finlay ได้วินิจฉัยว่าไม่สามารถพิพากษาลงโทษบริษัทในความผิดฐาน manslaughter ได้ เพราะความผิดนี้มีแต่โทษที่กระทำต่อร่างกายเท่านั้น⁴ และต่อมาในคดี R v. Northern Strip Mining ที่ก่อให้เกิดผู้เสียชีวิต จำนวน 189 คน ได้มีการพิจารณาคดีในปี 1965 ก็เป็นอีกคดีหนึ่งที่ศาลเห็นว่านิติบุคคลไม่สามารถรับผิดชอบในความผิดฐานนี้ได้ ผลจากการพิจารณาคดีดังกล่าวเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าการพิจารณาคดีในความผิดของนิติบุคคลเกี่ยวกับการกระทำโดยประมาทนั้นไม่เหมาะสมสำหรับปัจจุบัน

แนวความคิดดังกล่าวได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยเริ่มต้นจากคดีเรือ Herald ของบริษัท P & O European Ferries (Dover) Ltd. ลงในปี 1987 คดีนี้ได้มีการพิพากษาในปี ค.ศ.1991 คดีนี้เป็นคดีแรกที่ได้มีการยอมรับกันว่า นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบทางอาญาในกรณีกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย(Corporate Manslaughter) ได้⁵ ซึ่งในการพิจารณาคดีก็ได้มีข้อโต้แย้งขึ้นมาเช่นกันว่าความผิดฐาน manslaughter ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ในนิติบุคคล เนื่องจากความผิดฐาน manslaughter หมายถึงการฆ่ามนุษย์โดยมนุษย์เท่านั้นจึงไม่อาจเกิดขึ้นในนิติบุคคลได้(manslaughter is the killing of a human being by a human being) แต่ในการพิจารณา Turner J. ผู้พิพากษาได้กล่าวไว้ในคดีนี้ว่า มีหลักที่ว่า การฆ่าคนตายโดยประมาท(manslaughter) นั้น จะสามารถเกิดขึ้นได้เพียงเฉพาะเมื่อบุคคลธรรมดาคนหนึ่งฆ่าบุคคลธรรมดาอีกคนหนึ่ง ดังนั้นจึงปรากฏว่าไม่เคยมีการฟ้องร้องคดีในฐานะดังกล่าวแก่นิติบุคคลหรือบุคคลที่ไม่ใช่มนุษย์ได้สำเร็จ แต่อย่างไรก็ตามมันไม่ได้เป็นแนวความคิดที่ยากที่จะยอมรับในเรื่อง

⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น. 63.

⁵ Celia Wells, Corporations and Criminal Responsibility, 2 ed. (Oxford : Oxford University Press, 2001), p.106.

ของการนำสภาวะจิตใจในทางอาญามาใช้กับนิติบุคคล โดยหลักแล้วจึงไม่มีเหตุผลว่าทำไมนิติบุคคลหรือบุคคลที่ไม่ใช่บุคคลธรรมดาจึงไม่สามารถกระทำความผิดอาญาฐานนี้ได้⁶

อุบัติเหตุแห่งการฟ้องร้องครั้งนี้เกิดขึ้นในปี 1987 เมื่อเรือโดยสารชื่อ Herald of Free Enterprise ซึ่งเป็นเรือโดยสารของบริษัท P & O European Ferries (Dover) Ltd. ประสบอุบัติเหตุล่มในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 1987 หลังจากที่เรือแล่นออกจากท่าเรือโดยการที่ประตูหัวเรื่อนั้นเปิดอยู่เป็นเหตุให้มีผู้โดยสารเสียชีวิต 192 คน มีการฟ้องร้องนิติบุคคลและบุคคลธรรมดาเป็นจำเลยในคดี เหตุการณ์ในคดีนี้พบว่าผู้ช่วยกะลาสีเรือซึ่งมีหน้าที่ในการปิดประตูได้นอนหลับและหัวหน้าพนักงานซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบว่าประตูได้ปิดเรียบร้อยแล้วหรือไม่ก็ละเลยไม่ได้ตรวจสอบดูเช่นกัน ส่วนกัปตันเรือก็ไม่สามารถยืนยันจากสะพานเรือได้ว่าประตูได้ถูกปิดเรียบร้อยแล้วหรือไม่ การสืบสวนถึงการเดินเรืออย่างเป็นทางการส่งผลกระทบต่อนโยบายในเรื่องความปลอดภัยของบริษัทเป็นอย่างมาก มีพยานหลักฐานจากลูกเรือและกัปตันเรือว่าบริษัทควรให้ความสนใจในการบริหารจัดการเกี่ยวกับความจำเป็นที่ต้องมีไฟที่บ่งบอกหรือเตือนไว้ที่สะพานเรือว่าประตูนั้นปิดเรียบร้อยแล้วหรือไม่ก่อนที่จะมีเหตุการณ์เรือล่ม และนี่ไม่ใช่ครั้งแรกที่เรือของบริษัทแล่นออกจากท่าเรือทั้งๆที่ประตูยังเปิดอยู่⁷

รายงานการสืบสวนไม่เพียงแต่วิพากษ์วิจารณ์ถึงกรณีที่ถูกเรือละเลยในการตรวจสอบการปิดประตูเท่านั้น แต่ยังได้กล่าวถึงความบกพร่องของบริษัทซึ่งรายงานการสืบสวนฉบับสมบูรณ์จากสถานการณ์ความเสียหายนำไปสู่ข้อสรุปที่สำคัญว่า ความผิดพลาดครั้งนี้เกิดขึ้นจากผู้บริหารระดับสูงทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ จากระดับคณะกรรมการบริหารจนไปถึงระดับล่างนั้นมีความผิดจากการบกพร่องซึ่งต้องมีส่วนรับผิดชอบในการบริหารจัดการที่ล้มเหลวในครั้งนี้⁸ ซึ่งคำพิพากษาในคดีนี้ แม้ศาลได้พิพากษายกฟ้องจำเลย แต่ก็ยังเป็นคำพิพากษาในคดีแรกที่มีการยอมรับว่านิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบในความผิดฐานนี้ได้

หลังจากที่ประสบความล้มเหลวในการฟ้องร้องนิติบุคคลในคดี P & O แล้ว ต่อมาได้มีการฟ้องร้องนิติบุคคลในความผิดฐานดังกล่าวในคดี Great Western Trains คดีนี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 19 กันยายน ค.ศ.1997 รถไฟความเร็วสูง (The 10.32 high speed train (HST))

⁶David Ormerod, Smith & Horgan Criminal Law : Cases and Materials ,9 ed. (Oxford : Oxford University Press, 2006),p.349.

⁷ Celia Wells, *supra* note 6, p.107.

⁸ *Ibid*, pp.107-108.

แล้วออกจากเมือง Swansea ไปยัง London Paddington มีผู้โดยสารประมาณ 180 คน และเจ้าหน้าที่อยู่บนรถ รถไฟขบวนนี้ได้ชนกับรถไฟขนส่งสินค้าขบวนหนึ่งที่แล่นข้ามมาจากทางใต้ แล้วเปลี่ยนเส้นทางไปยัง Southall Yard รถไฟขบวน HST มีอุปกรณ์เกี่ยวกับความปลอดภัย 2 ระบบ ซึ่งขณะเกิดอุบัติเหตุระบบความปลอดภัยทั้งสองระบบนั้นถูกปิด โดยคนขับรู้ว่าระบบความปลอดภัยทั้งสองระบบไม่สามารถทำงานได้ ขณะเกิดอุบัติเหตุรถแล่นมาด้วยความเร็วสูงไม่สามารถเบรกได้ทัน เป็นเหตุให้มีผู้โดยสารเสียชีวิต 7 คน และบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก การฟ้องร้องคดีนี้เริ่มต้นด้วยการพิจารณาความบกพร่องของคนขับที่มองไม่เห็นหรือไม่เอาใจใส่ในการมองสัญญาณไฟ⁹ และจากพยานหลักฐานในคดีนี้พบว่า บริษัทได้มีส่วนในการผลักดันให้พนักงานขับรถออกจากสถานีให้ตรงเวลาแม้ว่าระบบความปลอดภัยจะไม่ทำงานก็ตาม ซึ่งผลการพิจารณาคดีนี้คือ บริษัทถูกพิพากษาปรับเป็นจำนวน 1.5 ล้านปอนด์ แต่พิพากษายกฟ้องในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย¹⁰

3.1.2.2 ทฤษฎีที่นำมาปรับใช้ในการวินิจฉัยความรับผิด

แม้ได้มีการยอมรับในคดี P & O แล้วว่า นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดในความผิดฐาน manslaughter ซึ่งรวมถึงการประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายได้ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ในการวินิจฉัยคดีในความผิดฐานดังกล่าวจะนำหลักการใดมาปรับใช้ เนื่องจากก่อนหน้านี้ยังไม่มีคำพิพากษาใดได้วางหลักในเรื่องการกระทำผิดโดยประมาทไว้ ซึ่ง Turner J. ได้กล่าวในการพิจารณาคดี P & O ว่าการตัดสินความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลนั้นต้องอยู่ภายใต้หลัก Identification Doctrine ซึ่งเป็นหลักการเดิมที่ใช้ในความผิดที่ต้องการเจตนาในกฎหมายคอมมอนลอว์ การพิจารณาโดยใช้หลักการนี้นิติบุคคลจะถูกพิพากษาให้รับผิดในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายได้เฉพาะในกรณีที่ผู้จัดการอาวุโส หรือผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่มีความรับผิด คือต้องมีการพิสูจน์ความผิดของบุคคลธรรมดาที่มีฐานะเป็น directing mind and will เท่านั้น

Identification Doctrine ได้ถูกนำมาใช้ในการวินิจฉัยของศาลในการฟ้องร้องคดีนี้ ซึ่งมีจำเลยทั้งหมด 7 คน มีจำเลย 2 คนที่มีตำแหน่งสูงพอที่จะระบุได้ว่าเป็นผู้บริหารระดับสูงของ

⁹ Attorney – General’s Reference 2/99 under Section 36 of the Criminal Justice Act 1972, <http://www.corporateaccountability.org/dl/SouthallAttGenRef.rtf>, July , 2009 pp.2-3.

¹⁰ Celia Wells, *supra* note 6, p.112.

บริษัทได้ แต่ผลการพิจารณาในคดีนี้ คือ ศาลพิพากษายกฟ้องนิติบุคคล เนื่องจากไม่มีจำเลยซึ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงคนใดที่มีความประมาทในเหตุการณ์เรือล่มครั้งนี้ โดยได้ให้เหตุผลว่าไม่มีจำเลยคนใดที่เพิกเฉยถึงความเสี่ยงที่ชัดเจนและร้ายแรง เนื่องจากไม่มีพยานหลักฐานที่ชัดเจนเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยคนใดที่จะมีความรู้ถึงความเสี่ยงจากการที่เรือแล่นโดยที่ประตูลังเปิดอยู่ ในการพิจารณาคดีครั้งนี้มีประเด็นที่นำมาตีความเรื่องประมาทโดยของ Turner J. ได้ 3 ประเด็นด้วยกัน คือประเด็นแรกเกี่ยวกับเรื่องความเสี่ยงภัยที่ชัดเจน (the obvious risk) ประเด็นที่สองคือเรื่องเกี่ยวกับวิญญูชน (prudent person) ซึ่งเป็นมาตรฐานในการพิจารณาว่าควรจะได้คาดเห็นถึงความเสี่ยงภัยที่ชัดเจนนั้นหรือไม่ และประเด็นที่สามเกี่ยวกับความรู้ล่วงหน้า(the prior knowledge) การฟ้องร้องคดีนี้ไม่ได้ยืนยันว่าจำเลยนั้นได้คาดเห็นล่วงหน้าถึงความเสี่ยงภัยที่จะเกิดขึ้น คำถามที่ตามมาคือพวกเขาบกพร่องในการรับรู้ถึงการเสี่ยงภัยหรือไม่ จากหลักฐานที่มีอยู่ก็ไม่ได้ยืนยันได้ว่าพวกเขาจะรับรู้ถึงความเสี่ยงได้ นอกจากนี้พยานหลักฐานในอดีตที่เรือลำนี้มีคือมีการเดินเรืออย่างปลอดภัยมีระบบการทำงานดีไม่มีการผิดพลาดมากกว่า 7 ปี ระยะทางในการเดินทางมากกว่า 50,000 เทียบ นั้น ได้มีผู้วิจารณ์คนหนึ่งเห็นว่าสิ่งนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การฟ้องร้องคดีนี้ล้มเหลว เนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงได้ว่าเรือลำนี้ไม่มีความเสี่ยงภัย¹¹ ซึ่งถือว่าไม่มีวิญญูชนคาดเห็นภัยที่ชัดเจนที่จะเกิดขึ้นได้

3.1.2.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางในการแก้ไขปัญหในช่วงก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007

จากคำพิพากษาในคดีนี้ที่ยอมรับว่านิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบในทางอาญาในความผิดฐานประมาทได้ แต่ศาลได้พิพากษายกฟ้องจำเลยในคดีดังกล่าว เนื่องจากศาลเห็นว่าการพิจารณาพิพากษาคดีต้องเป็นไปตามหลัก Identification Doctrine ซึ่งหมายความว่านิติบุคคลจะรับผิดชอบก็ต่อเมื่อสามารถพิสูจน์ได้ว่าบุคคลที่เป็น directing mind and will ของนิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาที่ตามมา คือการพิจารณาคดีนี้ต้องพิจารณาความผิดที่ตัวบุคคลธรรมดา และบุคคลคนนั้นต้องมีฐานะเป็น directing mind and will เท่านั้น ซึ่งในคดีนี้จะเห็นได้ว่าการพิสูจน์ที่ตัวบุคคลธรรมดาที่เป็น directing mind and will นั้นไม่มีพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้ว่าพวกเขามีความประมาท จึงไม่มีความผิด คดีนี้จึงต้องพิพากษายกฟ้องบริษัท ทั้งที่ข้อเท็จจริงจากการสืบสวนนั้นเป็นที่ชัดเจนว่าคณะกรรมการบริหารของบริษัทนั้นไม่ใส่ใจที่จะติดตั้งไฟที่แสดงว่าประตูลังเปิดออก เนื่องจากบริษัทได้ว่าจ้างพนักงานทำการตรวจเช็คแล้ว แต่ปรากฏว่าพนักงานนอนหลับ ซึ่งข้อจำกัดของการใช้ความประมาทของผู้บริหาร

¹¹ libid, p. 110.

ระดับสูงไปเชื่อมโยงกับนิติบุคคลนั้นเกิดจากความห่างกันในการบังคับบัญชา เนื่องจากผู้บังคับบัญชานั้นจะอยู่ห่างจากการปฏิบัติงานจริงๆ และการแบ่งงานการตามสายการบังคับบัญชาเป็นลำดับชั้นทำให้เกิดการแบ่งความรับผิดชอบหรือกระจายความรับผิดชอบไปยังบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจหมายถึง ลูกจ้าง หรือผู้ปฏิบัติงานที่แท้จริง จนอาจไม่สามารถระบุถึงความประมาทอย่างร้ายแรงในตัวบุคคลผู้เป็นบริหารระดับสูงได้อย่างสมบูรณ์

ทั้งนี้ ในการพิพากษาคดีดังกล่าวจึงได้มีผู้เสนอว่าควรนำหลัก Aggregation มาปรับใช้ ซึ่งจะสามารถรวมการรับรู้ของลูกจ้างมาเป็นของบริษัทได้แต่ก็ได้ถูกปฏิเสธ

ส่วนในคดี Great Western Trains มีประเด็นที่น่าสนใจในการแก้ปัญหาดังกล่าวในการฟ้องร้องคดี คือ ได้มีการพยายามเสนอข้อโต้แย้งเพื่อที่จะเปลี่ยนแนวคิดในการฟ้องร้องนิติบุคคลว่าในการพิสูจน์ความรับผิดของบริษัทไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ความผิดของบุคคลธรรมดาที่เป็นกรรมการของบริษัท ความรับผิดของบริษัทควรจะขึ้นอยู่กับบทพิสูจน์ถึงนโยบายในการบริหารจัดการของบริษัท และผลจากความบกพร่องที่ต้องมีระบบสัญญาณเตือนภัยที่เหมาะสมซึ่งนำไปสู่ความเสียหายโดยตรง แต่ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหลักความรับผิดของความประมาทของนิติบุคคลนั้นได้ถูกปฏิเสธในการพิจารณา เนื่องจากมีหลักเกณฑ์ว่าจำเลยที่ไม่ใช่มนุษย์ (นิติบุคคล) จะสามารถถูกพิพากษาให้รับผิดได้จากการกระทำของมนุษย์ผู้ซึ่งสามารถระบุเจาะจงได้เท่านั้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขของคำพิพากษาคดีก่อนๆที่จะลงโทษในความผิดฐานความประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย (manslaughter by gross negligence) ซึ่งในความผิดนี้สภาวะทางจิตใจที่ชั่วร้ายมีความผิดต้องถูกพิสูจน์¹²

นอกจากนี้ยังได้มีการเสนอให้นำหลักการ Aggregation มาใช้ในการพิจารณา ซึ่ง Scott Baker J. ผู้พิพากษาได้กล่าวถึงการปฏิเสธทฤษฎี Aggregation ที่ให้นำความประมาทของบุคคลธรรมดามารวมกันเพื่อใช้ในการตัดสินคดีว่า ความผิดฐาน manslaughter จะสามารถเกิดขึ้นในนิติบุคคลได้ก็ต่อเมื่อสามารถระบุบุคคลธรรมดาในบริษัทได้ว่ามีความประมาทอย่างร้ายแรง ถ้าไม่มีบุคคลที่ถูกระบุได้ว่าประมาทอย่างร้ายแรง นิติบุคคลก็ไม่ต้องรับผิด เขาถือว่าความประมาทของบุคคลธรรมดาคนหนึ่งของบริษัทจะไม่สามารถรวมกันกับความประมาทของบุคคลอื่นจนกลายเป็นความประมาทอย่างร้ายแรงได้¹³ ซึ่งเท่ากับว่าศาลคอมมอนลอว์ยังได้ยึดถือแนวคำวินิจฉัยในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลโดยใช้หลักการเดิม คือต้องพิสูจน์

¹² *libid*, p.112.

¹³ David Ormerod, *supra* note 7, pp.350-351.

ความผิดของผู้มีอำนาจควบคุมเท่านั้น ไม่สามารถนำเอาความรับรู้หรือความประมาทของลูกจ้างมารวมกันแล้วทำให้นิติบุคคลต้องรับผิดได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าศาลอังกฤษได้มีการพัฒนาขยายขอบเขตความรับผิดทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคล โดยการนำหลัก Identification Doctrine มาปรับใช้ ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีความเหมาะสม เนื่องจากมีลักษณะคล้ายกับการจำกัดความรับผิดของนิติบุคคล หลักการนี้ไม่สามารถครอบคลุมบริษัทที่มีขนาดใหญ่ได้เพราะการระบุตัวบุคคลที่เป็น directing mind and will นั้นมีความยากและซับซ้อน ตลอดจนไม่สามารถสะท้อนความเป็นจริงของการดำเนินงานของนิติบุคคลที่เป็นผลมาจากนโยบาย และการบริหารจัดการงานต่างๆ ได้ ทั้งนี้ในการพิจารณาในคดีดังกล่าว จึงได้มีผู้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาโดยการให้นำแนวทางการปฏิบัติ ทศนคติ นโยบาย ของบริษัทมาปรับใช้ในการพิจารณาถึงความประมาทของนิติบุคคล ซึ่งก็เป็นไปตามหลักการ Corporate Mens Rea Doctrine แต่ก็ได้รับการปฏิเสธในการพิจารณาคดีเนื่องจากคำพิพากษาก่อนๆ ที่การรับผิดจะต้องมีการพิสูจน์จิตใจของบุคคลธรรมดา ส่วนอีกแนวทางหนึ่งที่พยายามที่จะนำมาแก้ปัญหาก็คือให้นำหลักการ Aggregation Doctrine มาปรับใช้ ซึ่งจะมีผลทำให้สามารถพิจารณาความรับผิดของนิติบุคคลได้กว้างขึ้น โดยสามารถนำเอาความประมาทของลูกจ้างแต่ละคนมารวมกันและหากเพียงพอที่จะกลายเป็นความประมาทอย่างร้ายแรงได้ ก็จะเป็นเหตุให้นิติบุคคลต้องรับผิด แต่หลักการนี้ก็ได้รับการปฏิเสธเนื่องจากศาลไม่เห็นด้วยกับการที่จะวินิจฉัยความรับผิดของบุคคลหนึ่งโดยการนำพยานหลักฐานในตัวของคนหนึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จึงไม่สามารถที่จะนำมารวมกันเพื่อให้บุคคลอื่นรับผิดได้ ซึ่งในปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ได้รับการแก้ไขโดยการตราพระราชบัญญัติ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007 ออกมาใช้บังคับซึ่งจะได้ทำการศึกษากันในหัวข้อต่อไป

3.1.2.4 ความรับผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย

ตาม Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007

1) ที่มาและหลักการของบทบัญญัติ

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นแม้ศาลได้ยอมรับว่านิติบุคคลมีความรับผิดฐานกระทำโดยประมาทได้แล้วก็ตาม แต่ในการวินิจฉัยศาลก็ได้ยึดหลัก Identification Doctrine ในการพิจารณา โดยมีหลักว่า นิติบุคคลจะมีความผิดในฐานดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อมีพยานหลักฐานเพียงพอว่าผู้บริหารระดับสูง (directing mind and will) ของนิติบุคคลมีความผิดในฐานดังกล่าวด้วย¹⁴

¹⁴ "A guide to the Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007", www.justice.gov.uk/guidance/docs/guidetomanslaughterhomicide07.pdf, July, 2009, p.3.

การวินิจฉัยตามหลักดังกล่าวเป็นการวินิจฉัยตามคำพิพากษาบรรทัดฐานที่วางหลักไว้ในเรื่อง ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลที่ต้องพิจารณาโดย Identification Doctrine จึงเป็นเหตุให้ ความรับผิดในฐานนี้ของนิติบุคคล จึงต้องมีการพิสูจน์ความรับผิดของบุคคลธรรมดาซึ่งเป็น ผู้บริหารระดับสูงด้วย ซึ่งหลักดังกล่าวได้สร้างความยากลำบากในการฟ้องร้องนิติบุคคลโดยเฉพาะ นิติบุคคลที่มีขนาดใหญ่และมีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนเป็นอย่างมาก เนื่องจากในทางความเป็น จริงผู้บริหารระดับสูงมิได้เป็นผู้ควบคุมการดำเนินงานต่างๆ ของนิติบุคคลทั้งหมด จึงเกิดความ ยากลำบากในการพิสูจน์ถึงสภาวะจิตใจของผู้บริหารระดับสูง ซึ่งหากไม่สามารถพิสูจน์ความผิดได้ นิติบุคคลจึงไม่ต้องรับผิด การนำหลักการดังกล่าวมาปรับใช้จึงเกิดข้อจำกัดใน 2 ข้อด้วยกัน คือ

ข้อแรกการพิจารณาตามหลัก Identification Doctrine จะต้องสามารถระบุบุคคลที่ กระทำการนั้นได้ว่าเป็น directing mind and will คือบุคคลที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย หรือบริหาร ควบคุมงานของนิติบุคคลเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วหมายถึงผู้บริหารระดับสูง หลักการนี้เป็น หลักการที่ไม่เหมาะสมสำหรับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องตัวบุคคลนั้น เหมาะสมเฉพาะกับนิติบุคคลหรือบริษัทที่มีขนาดเล็ก โครงสร้างไม่สลับซับซ้อนเท่านั้น ยกตัวอย่าง เช่น ในคดี P & O หากบุคคลที่มีความประมาทนั้นไม่ได้เป็น directing mind and will ของบริษัท ก็ไม่สามารถถือเอาการกระทำโดยประมาทของบุคคลดังกล่าวนั้นเป็นการกระทำของบริษัทได้

ข้อจำกัดอีกข้อหนึ่งของหลักการนี้ก็คือ ตามหลัก Identification Doctrine จะต้องมีการ พิสูจน์ความผิดในตัวบุคคลธรรมดา ซึ่งจะต้องเป็นการพิสูจน์ตามโครงสร้างความรับผิดทาง อาญา นั่นคือ บุคคลธรรมดานั้นจะต้องมี actus reus และ mens rea จึงจะทำให้สามารถรับผิดได้ ซึ่งองค์ประกอบนี้จะต้องมีอยู่ในตัวบุคคลคนนั้นโดยสมบูรณ์ หากไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าบุคคล mens rea แล้ว ก็ไม่ถือว่าเขามีความผิด และเป็นเหตุให้นิติบุคคลไม่ต้องรับผิดไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้ จากในคดี P&O เป็นหลักการที่พิจารณาความผิดพื้นฐานที่อยู่ในตัวบุคคลธรรมดาซึ่งเป็น directing mind and will ในการพิสูจน์เรื่องความประมาทอย่างร้ายแรง ก็มีความจำเป็นที่ต้องใช้หลักการ พิสูจน์ของบุคคลธรรมดาทั่วไป คือต้องมีการพิสูจน์ในเรื่องความรู้ถึงความเสี่ยง การคาดเห็น ถึงความเสี่ยง หรือเป็นความเสี่ยงที่ชัดเจนจากวิญญูชนโดยทั่วไปหรือไม่ เมื่อไม่มีพยานหลักฐาน เพียงพอว่ามีความประมาท จึงทำให้นิติบุคคลหลุดพ้นความรับผิดไปด้วย สาเหตุหนึ่งที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากการดำเนินงานตามสายงานจะทำให้เกิดการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ดังนั้นการพิจารณาถึง ความประมาทอย่างร้ายแรงอาจทำได้ยาก จนไม่เพียงพอที่จะเป็น mens rea ที่สมบูรณ์ได้ใน บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งหากไม่มีความประมาทอย่างร้ายแรงที่เพียงพอในตัวบุคคลผู้เป็นผู้บริหาร แล้ว นิติบุคคลจึงไม่ต้องรับผิด

ทั้งนี้ แม้ว่าจะมีการพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์การพิสูจน์ในเรื่องความประมาทของนิติบุคคล ที่ต้องการนำหลัก Aggregation โดยให้นำความประมาทของบุคคลธรรมดามารวมกันและถือเป็นความประมาทของนิติบุคคล ซึ่งได้มีการเสนอไว้ในคดี P&O หรือข้อโต้แย้งในคดี GWT ที่เห็นควรให้พิสูจน์ความประมาทของนิติบุคคลโดยการพิสูจน์ถึงนโยบายในการบริหารจัดการของบริษัทแทน แต่แนวคิดทั้งสองนี้ก็ได้รับการปฏิเสธจากการพิจารณาคดีเป็นเหตุให้แม้จะเห็นได้จากนโยบายหรือการบริหารจัดการของบริษัทที่บกพร่อง หรือผิดพลาดก็ตาม ก็ไม่สามารถพิพากษาให้นิติบุคคลรับผิดได้ ดังนั้นนักวิชาการส่วนใหญ่มีความเห็นว่า Identification Doctrine ไม่สามารถสะท้อนเกี่ยวกับความรับผิดของนิติบุคคลอย่างแท้จริงได้ เนื่องจากความประมาทอาจเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการทำงาน ตั้งแต่ระดับนโยบายแล้วถูกถ่ายทอดไปโดยบุคคลธรรมดา ซึ่งเป็นพนักงาน ลูกจ้างของนิติบุคคลนั้นๆ

จากปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการล้มเหลวในการฟ้องร้องคดี P&O ที่เหตุผลสำคัญเนื่องมาจากว่าไม่มีพยานหลักฐานที่เพียงพอที่จะสามารถลงโทษบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงได้ เป็นเหตุให้ประเทศอังกฤษได้เริ่มที่จะมีการปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์การพิสูจน์ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลที่เกิดจากการกระทำโดยประมาท ซึ่งถูกจำกัดด้วยหลักการตามแนวคำพิพากษาก่อนๆที่ทำให้การฟ้องร้องประสบความสำเร็จล้มเหลว โดยการพัฒนาแนวทางการพิสูจน์ใหม่ ภายใต้อารมณ์แบบ “Management Failure Model” แทน โดยการแก้ไขครั้งนี้เริ่มจาก The Law Commission ได้มีการร่างกฎหมายเพิ่มฐานความผิดใหม่ คือ corporate killing ในปี 1996 โดยได้มีการนำรูปแบบใหม่มาพิจารณา

หลักการสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เป็นการยืนยันว่าในการพิจารณาเรื่องความประมาทของนิติบุคคลนั้นได้เปลี่ยนจากการพิจารณาที่บุคคลธรรมดาเป็นรูปแบบ management failure ซึ่งเป็นหลักการพิสูจน์ความรับผิดโดยให้พิจารณาที่การบริหารจัดการโดยเป็นการมองที่ภาพรวมของนิติบุคคลแทน เนื่องจากเห็นว่าจะสามารถแสดงถึงการกระทำและการตัดสินใจของนิติบุคคลได้ดีกว่าการที่จะมองที่ความประมาทของบุคคลธรรมดา หลักการนี้มีเงื่อนไขอยู่ที่การปฏิบัติงานของนิติบุคคลนั้นมีการบริหารจัดการที่ต่ำกว่ามาตรฐานที่ควรคาดหวังได้ในสถานการณ์นั้น (company's conduct fall far below the standard which could reasonable be expect of it in the circumstances)¹⁵ โดยได้มีการยกตัวอย่างในกรณีนี้ว่า

¹⁵ Michael Jefferson, Criminal Law, 6ed. (Harlow, England : Longman, 2003), p.255.

ในการพิจารณาศาลจะถามเพียงแค่ว่ามาตรฐานของระบบรักษาความปลอดภัยที่มีในบริษัทซึ่งเป็นจำเลยนั้นได้มีการดำเนินการที่ต่ำกว่ามาตรฐานที่ควรคาดหวังได้ว่าควรมีในบริษัทที่มีลักษณะการทำงานเช่นเดียวกับจำเลย (company working in a similar field)¹⁶ ซึ่งจะเป็นในทำนองที่ว่าใช้มาตรฐานของนิติบุคคลที่มีลักษณะการดำเนินงานแบบเดียวกัน การบริหารจัดการที่บกพร่อง (management failure) นั้น แยกออกจากการประมาททั่วไปของลูกค้า แต่ปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลนั้นยังคงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณา โดยยังคงถือว่าความตาย(ผล)นั้น เป็นการกระทำของนิติบุคคลถึงแม้ว่าความประมาทของลูกค้าจะเป็นสาเหตุโดยตรงของความตายก็ตาม หากนิติบุคคลมีความบกพร่องในการบริหารจัดการแล้ว ผลที่ตามมาจากความประมาทนั้นก็กลายเป็นผลมาจากความประมาทของนิติบุคคลนั่นเอง ข้อเสนอแนะนี้จะแตกต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลโดยทั่วไป จะเห็นได้จากตัวอย่างในคดี P & O “ถึงแม้ว่าสาเหตุโดยตรงของความตายในครั้งนี้จะเกิดจากผู้ช่วยกะลาสีเรือและหัวหน้าพนักงาน แต่สาเหตุหนึ่งก็คือความบกพร่องของบริษัทในการติดตั้งระบบความปลอดภัยสำหรับการดำเนินงานของเรือและนั่นหมายความว่า เป็นการกระทำที่ผิดพลาดต่ำกว่ามาตรฐานที่ควรคาดหวังได้” ดังนั้นบริษัทจึงต้องรับผิดชอบ¹⁷ ซึ่งจะทำให้นิติบุคคลรับผิดชอบได้ง่ายขึ้น

ความผิดฐานนี้จึงเป็นความผิดที่ไม่ต้องการเจตนา หรือความประมาทที่พิจารณาในแบบอัตวิสัย เป็นรูปแบบของกฎหมายอังกฤษสมัยใหม่ที่ไม่ต้องการ mens rea ในตัวบุคคลธรรมดา ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความประมาทอย่างร้ายแรง ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องยากที่จะต้องพิสูจน์เจตนาหรือการคาดเห็น ความผิดฐานนี้ จึงสามารถลงโทษกับบริษัทใหญ่ๆได้เนื่องจากไม่ต้องพิจารณาภาวะจิตใจหรือการกระทำของ directing mind and will ซึ่งหลักการดังกล่าวได้มีการบังคับใช้ในปี ค.ศ. 2007 คือพระราชบัญญัติ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act (CMA) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในความผิด manslaughter by gross negligence โดยนิติบุคคลมากกว่าที่จะมุ่งพิสูจน์ที่ตัวบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นความผิดตามคอมมอนลอว์ที่มีอยู่ โดยมีแนวคิดใหม่ที่ว่านิติบุคคลจะมีความผิดในฐานดังกล่าวก็ต่อเมื่อเกิดความล้มเหลว ความบกพร่องในการบริหารจัดการ (management failure) โดยจะพิจารณาจาก

¹⁶ Jonathan Herring, Jonathan Herring, *Criminal Law*, 4 ed. (London: palgrave macmillan law masters, 2005), p.126.

¹⁷ Michael Jefferson, *supra note 6*, p.255.

วิธีการในการบริหารจัดการต่างๆของนิติบุคคลเป็นการเปิดโอกาสให้ศาลพิจารณาภาพรวมของนิติบุคคลมากกว่าที่จะมองที่ตัวผู้แทน

ความผิดฐานนี้ถูกกำหนดขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ในเรื่องความปลอดภัย สุขภาพอนามัยของประชาชน ซึ่งประเทศอังกฤษเห็นว่าสถานการณ์ต่างๆได้เปลี่ยนไปจนเกินกว่ากฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้จะบังคับใช้ได้ กฎหมายฉบับนี้ได้พัฒนามาเพื่อที่จะเพิ่มเติมกฎหมายที่มีอยู่ให้สมบูรณ์มากกว่าที่จะมาแทนที่กฎหมายที่มีอยู่เดิม

2) องค์ประกอบของความผิด

1.1 องค์การที่ต้องรับผิด

ตามมาตรา 1 (2) ได้กำหนดให้องค์การ (organizations) ซึ่งมีความหมายกว้างกว่านิติบุคคลที่ต้องรับผิดในความผิดฐานนี้ไว้ คือ นิติบุคคล (corporations) กรมต่างๆและหน่วยงานตามบัญชี 1 แนบท้ายพระราชบัญญัติ (department or other body listed in Schedule) เช่น สำนักงานอัยการ (Attorney General Office) กระทรวงกลาโหม (Ministry of Justice) ซึ่งถือเป็นนิติบุคคลมหาชน ซึ่งเป็นครั้งแรกที่กฎหมายได้กำหนดให้นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนนั้นต้องรับผิดทางอาญา กองกำลังตำรวจ (a police force) รวมถึงห้างหุ้นส่วน หรือสหภาพการค้าหรือสมาคมนายจ้าง ซึ่งเป็นนายจ้าง

1.2 การกระทำที่เป็นความผิด

ตามมาตรา 1 (1) ได้กำหนดองค์ประกอบของความผิดของนิติบุคคลฐานประมาทเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตายไว้ว่า องค์การจะต้องรับผิดเมื่อเข้าองค์ประกอบดังนี้ คือ

มีวิธีการบริหารจัดการ หรือกิจกรรมต่างๆขององค์การที่เป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ระดับของการบริหารจัดการนั้นจะต้องเป็นการบริหารจัดการโดยผู้บริหารระดับสูงตามมาตรา 1(3) ซึ่งการบริหารจัดการนั้นต้องเป็นการละเลยอย่างร้ายแรงต่อหน้าที่ในความระมัดระวังที่องค์การนั้นมีต่อผู้ตาย ซึ่งตามมาตรา 1(1)(b) ได้วางมาตรฐานในการพิจารณาคือการละเลยดังกล่าวนี้ต้องเป็นการละเลยอย่างมากต่อสิ่งที่อาจคาดหวังได้ว่าองค์การดังกล่าวควรมีความระมัดระวัง(relevant duty of care)ดังกล่าวตามพฤติการณ์ด้วย¹⁸ ซึ่งจากหลักเกณฑ์ของการกำหนดการกระทำที่เป็นความผิดดังกล่าว สามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

¹⁸ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “เอกสารประกอบคำบรรยายระดับปริญญาโท วิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง”, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

1) ผู้บริหารระดับสูง (Senior Management) องค์การต้องรับผิดชอบวิธีการบริหารจัดการในระดับสูงขององค์การนั้น เป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตาย ซึ่งผู้บริหารระดับสูงหมายถึงบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการบริหารเกี่ยวกับวิธีการบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ ขององค์การทั้งหมดหรือส่วนสำคัญ ทั้งนี้การกำหนดบุคคลที่จะเป็นผู้บริหารระดับสูงนั้นจะขึ้นอยู่กับสภาพการทำงาน โครงสร้าง หรือระดับการบริหารกิจการของนิติบุคคลนั้นด้วย ถ้าบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมส่วนต่างๆ ก็อาจเรียกว่าเป็นการบริหารระดับสูงได้ โดยอาจพิจารณารวมถึงตำแหน่งผู้จัดการซึ่งมีบทบาทใกล้เคียงกับผู้บริหารระดับสูง รวมทั้งผู้จัดการสาขา ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปตามการบริหารจัดการองค์การ¹⁹ ซึ่งความหมายของผู้บริหารระดับสูงนี้มีความหมายกว้างกว่า directing mind and will ของทฤษฎี Identification ²⁰ องค์ประกอบส่วนนี้จะใช้ในการวินิจฉัยลักษณะของกิจกรรมเท่านั้น ผู้บริหารระดับสูงจะไม่มีผลตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้การกำหนดโดยให้ดูที่การบริหารระดับสูงเนื่องจากการบริหารในระดับนี้เป็นหน้าที่ของผู้บริหารระดับสูง หากมีความผิดพลาดก็หมายถึงว่าผู้บริหารระดับสูงมีความล้มเหลวไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดเป็นผู้กระทำก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้บริหารระดับสูงหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบโดยการแบ่งแยกอำนาจหรือถ่ายโอนอำนาจไปให้ลูกจ้างหรือบุคคลอื่นจัดการแทน ซึ่งเท่ากับเป็นการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบของนิติบุคคลด้วย

2) วิธีการในการบริหารจัดการนั้นเป็นการละเลยอย่างร้ายแรง (gross breach) ต่อหน้าที่ที่องค์การนั้นมี หมายถึง การละเลยอย่างมากต่อหน้าที่ในการใช้ความระมัดระวังขององค์การ ซึ่งการละเลย หรือการไม่ใส่ใจนี้ถือเป็นความเป็นประมาท โดยกฎหมายได้กำหนดมาตรฐานในการละเลยนี้ไว้ในมาตรา 1(4)(b) โดยพิจารณาจากความระมัดระวังนั้นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานระมัดระวังที่คาดหมายตามสมควรได้ว่าองค์การดังกล่าวจะพึงมีในพฤติการณ์นั้นเป็นอย่างมาก โดยพิจารณาจากนิติบุคคลอื่นว่ามีการบริหารจัดการในเรื่องนั้นอย่างไร ระบบทดสอบแบบนี้การรู้ถึงการบริหารจัดการที่ผิดพลาดของผู้บริหารหรือไม่นั้นไม่จำเป็นที่จะต้องพิจารณา

¹⁹ “A guide to the Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007”, *supra* note 15, p.13.

²⁰ ทั้งนี้ในคดี Moore v. I. Bresler ได้มีการตัดสินว่าผู้จัดการสาขาเป็นผู้ควบคุมนิติบุคคลได้ แต่ก็มีผู้วิจารณ์ว่าเป็นการพิพากษาเกินเลยไป และในคดี Tesco Lotus ก็ได้พิพากษาว่าผู้จัดการสาขาไม่ถือเป็นผู้กระทำในฐานะนิติบุคคล ดูรายละเอียดใน สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 1*, น.61

ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์มีจุดประสงค์เพื่อที่จะขยายความผิดมากกว่ากฎหมายคอมมอนลอว์ องค์ประกอบข้อนี้จะเป็นหน้าที่ของลูกขุนที่จะเป็นผู้วินิจฉัยว่าการกระทำขององค์การนั้นเป็นการละเลยอย่างมากหรือไม่

ทั้งนี้ การละเลยอย่างมากนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กับวิธีการบริหารระดับสูง บริหารจัดการกิจกรรมต่างๆขององค์การ ซึ่งในการพิจารณาว่าองค์การนั้นมีการละเลยอย่างร้ายแรงหรือไม่ คณะลูกขุนสามารถพิจารณาจากการปฏิบัติว่าได้มีข้อบกพร่องในการที่จะปฏิบัติตามหน้าที่ในการใช้ความระมัดระวังเกี่ยวกับสุขภาพ ความปลอดภัยตามกฎหมายขององค์การ นอกจากนี้กฎหมายยังเปิดโอกาสให้คณะลูกขุนยังสามารถพิจารณาได้จากข้อเสนอแนะ guidance และมีขอบเขตไปถึงวัฒนธรรมองค์การ (corporate culture) ว่าได้มีการส่งเสริมหรือมีส่วนก่อให้เกิดการฝ่าฝืนเกี่ยวกับหน้าที่นั้น²¹ ซึ่งหมายรวมถึงทัศนคติ นโยบาย ระบบหรือแนวทางปฏิบัติภายในองค์การว่ามีส่วนในการสนับสนุนหรือเป็นบ่อเกิดให้มีการบกพร่องต่อหน้าที่ในการระมัดระวังด้วย²² ซึ่งการนำหลักเกณฑ์ในเรื่องวัฒนธรรมองค์การมาเป็นส่วนในการพิจารณานั้นได้รับการปฏิเสธในขั้นตอนของการร่างในปี ค.ศ.2005 แต่ในท้ายที่สุดก็ได้รับการยอมรับให้นำมาใช้ในพระราชบัญญัติดังกล่าวได้

3) หน้าที่ในความระมัดระวังที่พึงมี (Relevant Duty of Care) กำหนดไว้ในมาตรา 2 หมายถึง หน้าที่ที่องค์การจะต้องมีตามหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดไว้ตามกฎหมายว่าด้วยการกระทำประมาทอันเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญระหว่างองค์การและผู้เสียหาย เช่นหน้าที่ในการบำรุงรักษาดูแลสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งปัญหาว่าองค์การใดจะมีหน้าที่ในความระมัดระวังต่อบุคคลหนึ่งๆหรือไม่ เป็นปัญหาข้อกฎหมายที่ผู้พิพากษาเป็นผู้พิจารณาโดยจะต้องได้สวนหาข้อเท็จจริงที่จำเป็นต่อการพิจารณานั้น

วิธีการฟ้องร้อง การฟ้องร้องคดีตามพระราชบัญญัตินี้จะต้องได้รับความยินยอมจาก Director of Public Prosecution ตามมาตรา 17

²¹ Consultation Paper on Sentencing for Corporate Manslaughter, [http://www.sentencing-guidelines.gov.uk/docs/SAP%20\(07\)K3%20-%20Corporate%20manslaughter%202007-10-31-v%203.10.AR.pdf](http://www.sentencing-guidelines.gov.uk/docs/SAP%20(07)K3%20-%20Corporate%20manslaughter%202007-10-31-v%203.10.AR.pdf), August 2009, pp.5-6..

²² *Ibid*,p.11.

3) โทษที่กำหนดไว้

1.1 การปรับ (fine) การปรับนิติบุคคลที่กระทำความผิดฐานนี้ตาม CMA นั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดอัตราขั้นสูงไว้ ดังนั้นศาลจึงสามารถพิจารณาพิพากษาลงโทษปรับได้โดยไม่จำกัดจำนวนซึ่งให้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาล

1.2 การมีคำสั่งเยียวยาความเสียหาย (remedial orders) ในกรณีนี้เมื่อศาลพิพากษานิติบุคคลนั้นกระทำความผิด ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้องค์การผู้กระทำความผิดเยียวยารักษาความเสียหายที่เกิดขึ้นภายในเวลาที่กำหนดได้

1.3 การมีคำสั่งโฆษณาความผิด (publicity order) ศาลสามารถกำหนดให้องค์การนิติบุคคล ผู้กระทำความผิดนั้นโฆษณาหรือประกาศข้อเท็จจริงที่เป็นความผิด รวมถึงรายละเอียดอื่นๆตามที่กฎหมายกำหนดต่อสาธารณะ เช่น จำนวนค่าปรับ เนื้อหาคำสั่งเยียวยาความเสียหาย เป็นต้น

ความผิดตามพระราชบัญญัติ CMA นี้ จึงเป็นฐานความผิดที่กำหนดมาโดยการนำหลักการใหม่มาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักตามคำพิพากษาที่มีอยู่เดิม เป็นการพิจารณาความรับผิดของนิติบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพิสูจน์ กล่าวคือผู้บริหารระดับสูงแต่ละคนอาจจะไม่มีความประมาทอย่างร้ายแรงสมบูรณ์ในตัวเอง แต่การรวมกันของความประมาทของแต่ละบุคคลในปริมาณที่เพียงพออาจส่งผลให้นิติบุคคลต้องรับผิดได้ อย่างไรก็ตามการรวมกันของสภาวะจิตใจนี้คงไว้เฉพาะผู้บริหารระดับสูงไม่รวมไปถึงลูกจ้าง ทั้งนี้ความหมายของผู้บริหารระดับสูงตาม CMA ได้มีการขยายให้กว้างมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นลักษณะของการนำหลักการ Aggregation มาใช้ในรูปแบบที่จำกัด แต่ประเด็นสำคัญคือความประมาทของนิติบุคคลนั้นจะมองผ่านการบริหารจัดการที่ผิดพลาด Management Failure โดยไม่ต้องพิจารณาความประมาทอย่างร้ายแรงสำหรับผู้บริหารระดับสูงเลยว่ามี ความประมาทอย่างร้ายแรงสมบูรณ์ที่จะต้องรับผิดในทางอาญาหรือไม่ หากการบริหารจัดการนั้นเป็นไปในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน วิญญูชนเป็นอย่างมากนิติบุคคลจึงต้องรับผิด และนอกจากนี้ในการพิจารณาถึงการละเลย หรือความประมาทนั้น นอกเหนือจากการพิจารณาที่การบริหารโดยทั่วไปแล้ว กฎหมายยังเปิดโอกาสให้นำทัศนคติ นโยบาย หรือวัฒนธรรมขององค์กรนั้นมาเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาด้วยซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญที่จะทำให้ครอบคลุมลักษณะการดำเนินงานของนิติบุคคลได้มากที่สุด

การวินิจฉัยความผิดตาม CMA ถือว่าเป็นการพัฒนาแนวคิดตามหลัก Aggregation Doctrine มาปรับใช้ผ่านรูปแบบการพิจารณาแบบ Management Failure และเพื่อให้ครอบคลุมมากขึ้นยังได้นำแนวคิดของหลัก Corporate Mens Rea มาช่วยในการวินิจฉัยเป็นเหตุให้ศาลไม่

ต้องพิจารณาถึงความรับผิดชอบ หรือความประมาทอย่างร้ายแรงของบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงในแต่ละบุคคลว่าสมเหตุสมผลหรือไม่มาเป็นพื้นฐานในความรับผิดชอบของนิติบุคคลอีกต่อไป แต่จะเป็นการเปิดโอกาสให้ศาลมองถึงภาพรวมของการบริหารจัดการงานที่ล้มเหลวของนิติบุคคลที่ไม่ได้มีการจัดการในมาตรฐานที่เพียงพอ

ตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับการใช้รูปแบบ Management Failure ในประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นคดีที่ศาลอังกฤษพิพากษาลงโทษจำเลยที่เป็นโรงพยาบาลในความผิดฐาน Corporate Manslaughter ในคดี Misra and Scrivastava²³ โดยอาศัย The health and Safety at Work Act 1974 ซึ่งระบุให้นายจ้างคอยดูแลควบคุมมิให้บุคคลอื่นนอกจากลูกจ้างของตนต้องพบความเสี่ยงต่อชีวิตและความปลอดภัยเท่าที่เป็นไปได้ โดยโรงพยาบาลถูกกล่าวหาว่ากระทำการโดยไม่เหมาะสมหลายประการ เช่น ระบบห้องคนไข้ไม่เหมาะสมที่จะให้แพทย์ที่ดูแลรักษาพบเห็นผู้ป่วยที่กำลังมีปัญหา ไม่มีระบบคำแนะนำจากแพทย์อาวุโสในโรงพยาบาลที่เพียงพอ ถือว่าโรงพยาบาลใช้ความระมัดระวังต่ำกว่ามาตรฐานจึงถือเป็นความผิดอาญา ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกรณีนี้สาเหตุโดยตรงที่ทำให้คนไข้เสียชีวิตไม่ได้เกิดจากการบริหารจัดการของนิติบุคคล แต่เป็นเพราะการทำงานของแพทย์ที่ประมาทไม่ได้ตรวจสอบประวัติคนไข้ให้ละเอียดรอบคอบเลยไม่ได้ให้ยาในเวลาที่เหมาะสม แต่การบริหารจัดการของโรงพยาบาลในกรณีดังกล่าวเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนไข้ตายซึ่งหากโรงพยาบาลมีระบบการจัดการต่างๆเหมาะสมตามมาตรฐานความตายอาจไม่เกิดขึ้น เป็นต้น

3.1.3 การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลโดยใช้นิติวิธีในระบบคอมมอนลอว์

ประเทศอังกฤษถือว่าการกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลเป็นเรื่องนโยบายทางอาญา (Penal policy)²⁴ เมื่อได้จัดปัญหาข้อโต้แย้งต่างๆให้มีการยอมรับให้นิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญาได้แล้ว ประเทศอังกฤษ ก็ได้มีการแก้ไขปัญหาในการปรับใช้กฎหมายดังกล่าวตามระบบนิติวิธีเพื่อให้ครอบคลุมฐานความผิดต่างๆมากขึ้น โดยได้มีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังนี้

²³ ดูรายละเอียดใน ปานรวี ชีวติโสภณ, “ปัญหาความรับผิดทางอาญาในการกระทำโดยประมาทของแพทย์”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), น.42.

²⁴ กษมา พรหมทัต, *อ้างแล้ว* เชิงอรรถที่ 3, น.23.

3.1.3.1 ความรับผิดตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร

สำหรับความรับผิดตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรนั้น เป็นกรณีแรกที่จะทำการศึกษาถึงแนวทางการคลี่คลายปัญหาในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล กฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นกฎหมายที่ออกโดยรัฐสภา ซึ่งถือว่าเป็นบ่อเกิดของกฎหมายที่เป็นลำดับรอง ซึ่งโดยหลักแล้วกฎหมายลายลักษณ์อักษรนี้ต้องมีการบัญญัติและตีความอย่างเคร่งครัด เมื่อมีแนวนโยบายที่จะกำหนดให้นิติบุคคลมีความรับผิด ฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้มีการแก้ปัญหาโดยการออกกฎหมายมากำหนดความรับผิดนั้น ซึ่งในการศึกษาจะแบ่งเป็น 2 ช่วง ด้วยกัน คือ

1) ช่วงก่อนมี Interpretation Act 1889

เมื่อได้มีการยอมรับว่านิติบุคคลสามารถมีความรับผิดทางอาญาได้แล้ว แม้ว่าจะยังไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้อย่างชัดเจน แต่ศาลก็เริ่มที่จะพิพากษาลงโทษนิติบุคคลให้รับผิดในทางอาญาได้ ลักษณะของความผิดที่ศาลพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในช่วงนี้ คือ ความรับผิดเด็ดขาด หรือ strict liability ซึ่งเป็นความผิดที่ผู้กระทำความผิดไม่จำเป็นต้องมี mens rea ก็ถือว่าเป็นความผิดอาญาได้ เช่น ความผิดฐานละเว้นการกระทำ (non-feasance) ความผิดที่เกิดจากการกระทำผิดหน้าที่ (misfeasance) การลงโทษตามหลักดังกล่าวถือว่าเป็นการลงโทษนิติบุคคลเป็นความผิดทางอาญาในการกระทำของผู้อื่น (vicarious liability) ซึ่งแม้ผู้กระทำไม่มี mens rea ก็สามารถลงโทษได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นการลงโทษตามทฤษฎีอรรถประโยชน์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการยับยั้งการกระทำความผิด โดยจะเห็นว่าการลงโทษความรับผิดสำหรับการกระทำของผู้อื่น มิใช่เป็นการลงโทษตามหลักความยุติธรรม (Theory of Justice)²⁵ แต่อย่างใด ดังนั้นศาลอังกฤษจึงไม่รู้สึกรู้สีกเป็นการขัดข้องอย่างไรที่จะลงโทษนิติบุคคลในความผิดประเภทนี้²⁶

2) หลังมี Interpretation Act 1889

หลังจากที่ศาลได้พิพากษาในคดีดังกล่าวข้างต้นแล้ว ฝ่ายนิติบัญญัติก็เห็นความจำเป็นที่ในการหาวิธีแก้ปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาในความผิดฐานอื่นๆ โดยการออกกฎหมายฉบับหนึ่งเรียกว่า The Interpretation Act of 1889 บัญญัติเกี่ยวกับการแปลพระราชบัญญัติต่างๆ ที่มีโทษทางอาญา ไม่ว่าจะออกใช้ก่อน หรือหลังประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ด้วย โดยบัญญัติคำว่า บุคคล ให้หมายความรวมถึงนิติบุคคล (body corporation) ด้วย เว้นแต่

²⁵ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และองอาจ เทียนหิรัญ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น.13.

²⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.49.

เจตนารมณ์ของกฎหมายจะแสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น²⁷ ดังนั้นความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลสำหรับกฎหมายลายลักษณ์อักษรนั้นจึงมีลักษณะความรับผิดเป็นการทั่วไป

3.1.3.2 ความรับผิดตามกฎหมายคอมมอนลอว์

เนื่องจากโครงสร้างความรับผิดทางอาญาของระบบคอมมอนลอว์ต้องพิจารณาจาก actus reus และ mens rea จึงเป็นเหตุให้ในช่วงแรกมีความเห็นว่านิติบุคคลไม่สามารถมีความรับผิดทางอาญาตามกฎหมายคอมมอนลอว์ได้ เนื่องจากนิติบุคคลไม่มีชีวิตจิตใจจึงไม่สามารถมีจิตใจที่ชั่วร้ายได้ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็ได้เริ่มต้นที่องค์กรศาลซึ่งในระบบคอมมอนลอว์นั้นถือว่าเป็นทั้งผู้รับใช้กฎหมายและสามารถเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในฐานความผิดใหม่ๆขึ้นมาได้ โดยศาลคอมมอนลอว์ได้มีการพยายามพิพากษาวางหลักในการวินิจฉัยในฐานความผิดต่างๆโดยนำหลักการต่างๆมาปรับใช้พิพากษายายชอบเขตฐานความผิดออกไป ทั้งนี้แม้ว่าจะได้มีการพิพากษายายชอบเขตความรับผิดก็ตาม แต่ในการพิพากษาดังกล่าวนั้นก็เป็นการพิพากษาแก้ไขปัญหาคือได้โดยที่ไม่ให้ขัดกับหลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิจารณาความผิดหรือโครงสร้างทางความรับผิดทางอาญาที่ต้องพิจารณาที่ actus reus และ mens rea แต่อย่างใด ซึ่งผู้เขียนสรุปแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังนี้ได้ดังนี้

1) ความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่น หลักการสามารถปรับใช้ได้เฉพาะกับความผิดที่ไม่ต้องการ mens rea ในการกระทำความผิดเท่านั้น โดยศาลได้นำหลักในทางแพ่ง คือหลัก vicarious liability ซึ่งเป็นหลักในการรับผิดในความผิดละเมิดซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นายจ้างต้องชดเชยค่าเสียหายแก่บุคคลที่สาม ซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำของลูกจ้างในขอบเขตงานที่จ้าง เพราะเห็นว่านายจ้างได้รับประโยชน์จากการทำงานของลูกจ้างและลูกจ้างส่วนใหญ่ ยากจนจึงต้องให้นายจ้างชดเชยแทนมาปรับใช้เฉพาะกับความผิดที่ไม่ต้องการ mens rea เป็นองค์ประกอบเท่านั้น ซึ่งตามกฎหมายคอมมอนลอว์มีความผิดอาญาอยู่ 3 ฐานที่ศาลมิได้กำหนดให้ mens rea เป็นองค์ประกอบของความผิด คือ ความผิดฐาน public nuisance , criminal libel และ contempt of court ดังนั้นนิติบุคคลจึงต้องรับผิดในการกระทำของลูกจ้างสำหรับความผิดดังกล่าว เหตุที่ไม่นำหลักนี้ไปใช้กับความผิดที่ต้องการ mens rea ด้วยนั้น เนื่องจากว่าความผิดที่ต้องการ mens rea เป็นองค์ประกอบความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างไม่เป็นเหตุเพียงพอที่จะทำให้นายจ้างต้องรับผิดทางอาญาด้วย²⁸ จะเห็นได้ว่าการที่ศาล

²⁷ เฟิงอ้วง

²⁸ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และองอาจ เทียนหิรัญ, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 2, น.15.

แก้ปัญหาโดยการนำหลัก vicarious liability มาปรับใช้กับความผิดที่ไม่ต้องการ mens rea นั้น เป็นการพิพากษาวางหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่ขัดกับหลักโครงสร้างความรับผิดทางอาญาแต่อย่างใด

2) ความรับผิดในการกระทำของตนเอง จากการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการนำหลัก vicarious liability มาปรับใช้นั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้ครอบคลุมในความผิดฐานอื่นๆ โดยเฉพาะความผิดที่ต้องการ mens rea เป็นองค์ประกอบได้ เนื่องจาก mens rea เป็นเรื่องของจิตใจที่ถูกดำเนินได้ นิติบุคคลซึ่งไม่มีชีวิตจิตใจจึงไม่อาจมีความรับผิดในความผิดฐานนี้ ดังนั้นแม้จะได้มีคำพิพากษาให้นิติบุคคลรับผิดในทางอาญา แต่ก็ยังไม่เคยมีคำพิพากษาใดที่วางหลักว่าให้นิติบุคคลรับโทษในความผิดตามกฎหมายคอมมอนลอว์ไว้ว่าจะถือเอาการกระทำของบุคคลใดเป็นการกระทำความผิดของนิติบุคคล²⁹

ต่อมาปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ก็ได้รับการแก้ไขเมื่อศาลคอมมอนลอว์ได้พิพากษาวางหลักโดยการนำหลัก Identification Doctrine หรือ หลัก Organic Theory มาปรับใช้ ซึ่งเป็นหลักคำพิพากษาที่ศาลได้ตัดสินไว้ในคดีแพ่ง คดี Lennard's Carrying Co., Ltd. v. Asiatic Petroleum Co., Ltd. (1915) ซึ่งผู้พิพากษาในคดีนี้ได้กล่าวไว้ว่า “นิติบุคคลเป็นเพียงนามธรรม ไม่มีทั้งชีวิตจิตใจและตัวตน การกระทำและการจัดการต่างๆจะต้องทำโดยบุคคลธรรมดาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยผ่านตัวแทน (agent) ซึ่งเป็นผู้แสดงเจตนา และความประสงค์ของนิติบุคคล... และที่จะถือว่าการกระทำและเจตนาของบุคคลใดเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลนั้น บุคคลนั้นอาจจะเป็นบุคคลที่อยู่ภายใต้การควบคุมของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น หรืออาจเป็นคณะกรรมการบริษัทหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายอำนาจจากคณะกรรมการตามข้อบังคับ เพราะการกระทำของเขาก็คือการกระทำของบริษัทนั่นเอง” ซึ่งหลักการนี้เป็นหลักการในคดีแพ่งที่ถือเอาการกระทำขององค์กรเช่นกรรมการ ผู้จัดการ ซึ่งได้กระทำไปภายในขอบอำนาจ ถือว่าเป็นการกระทำของบริษัทเอง³⁰

ในคดี R v. I.R.C. Haulage Ltd., (1944) เป็นคดีที่บริษัทถูกฟ้องในข้อหาว่าว่าเป็นตัวการร่วมกันฉ้อโกง ซึ่งเป็นความผิดที่ต้องการ mens rea ศาลได้ตัดสินว่า แม้ว่าบริษัทจะไม่มีเจตนาของตนเอง แต่เจตนาของผู้อำนวยการบริษัทถือได้ว่าเป็นเจตนาของบริษัท ดังนั้นการฉ้อโกงของผู้อำนวยการบริษัทจึงถือว่าเป็นการฉ้อโกงของบริษัทนั่นเอง ศาลจึงพิพากษาลงโทษนิติบุคคล

²⁹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 1, น.51.

³⁰ เพิ่งอ้าง, น.53-54.

ในความผิดที่ต้องการ mens rea ประเภตเจตนาได้ โดยใช้หลักทางแพ่ง คือ Identification Doctrine หมายความว่าเจตนาขององค์กรก็คือเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง หลักการนี้ได้เปลี่ยนแนวความคิดไปจากเดิมเนื่องจากการรับผิดชอบในกรณีนี้เป็นถือเป็นความรับผิดชอบในการกระทำของตัวนิติบุคคลเอง ไม่ได้เป็นการความรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลอื่นตามหลักกฎหมายแพ่งแต่อย่างใด³¹ จะเห็นได้ว่าศาลอังกฤษได้พยายามแก้ปัญหาในเรื่อง mens rea โดยการนำหลักกฎหมายที่มีอยู่ในกฎหมายแพ่งตามคอมมอนลอว์มาพัฒนาปรับหลักดังกล่าวไปใช้ในคดีอาญา ถือเป็นแนวทางการพิพากษาแก้ปัญหาโดยศาลซึ่งสามารถทำได้ตามระบบคอมมอนลอว์

แต่อย่างไรก็ตามการนำหลัก Identification Doctrine มาใช้นี้มีข้อจำกัดตรงที่ว่าบุคคลนั้นจะต้องเป็น directing mind and will จึงจะมีฐานะเพียงพอที่จะถือเอาการกระทำเป็นของบุคคลธรรมดาได้ ซึ่งในปัจจุบันพบว่าหลักการนี้เหมาะสมสำหรับนิติบุคคลที่มีขนาดเล็กเท่านั้น ดังนั้นในปัจจุบันในส่วนของความผิดที่ต้องการ mens rea ประเภตเจตนา นั้น ก็ได้พยายามตีความขยายความหลักดังกล่าวให้กว้างขึ้นในคดี Meridian Global Funds Management Asia Ltd. V. Securities Commission 1995.³² ได้มีการแปลความความหมายของคำว่า directing mind and will ให้กว้างออกไป ซึ่งรวมถึงการกระทำของลูกจ้างที่เป็นพนักงานเต็มเวลา (full-time employee's act) แต่อย่างไรก็ตามการแปลความนี้ก็ถือเป็นข้อยกเว้นเนื่องจากการแปลความตาม Policy of section 20 of the Securities Amendment Act 1988.ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายเฉพาะ แต่นักกฎหมายในปัจจุบันก็มีความเห็นที่ต้องการให้ความหมายของ directing mind and will นั้นให้มีความหมายที่กว้างขึ้น

สำหรับความรับผิดทางอาญาโดยประมาท ในช่วงแรกกฎหมายคอมมอนลอว์ไม่ยอมรับว่านิติบุคคลจะมีความรับผิดในความผิดประเภทนี้ได้ ปัญหาข้อนี้ได้หมดสิ้นไปเมื่อศาลอังกฤษได้พิพากษายอมรับให้นิติบุคคลมีความรับผิดในความผิดฐาน manslaughter ได้เป็นครั้งแรกในคดี P&O ซึ่งถือเป็นการพิพากษาวางหลักให้ฐานความผิด manslaughter by gross negligence ซึ่งโดยทั่วไปใช้กับบุคคลธรรมดาเป็นฐานความผิดที่นิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดได้ โดยในช่วงแรกได้มีการนำหลักการเดิมที่ใช้ในคำพิพากษาก่อนๆในเรื่องเกี่ยวกับความ

³¹ คดี Tesco Supermarket, Ltd v. Naltrass (1972) อ้างในสุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “รายงานวิจัย เรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล : ศึกษาเพื่อหาข้อเสนองานนิติวิธีสำหรับประเทศไทยโดยเปรียบเทียบกฎหมายอังกฤษและฝรั่งเศส”, น. 56.

³² Jonathan Herring, *supra* note 17, p. 125.

รับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลมาใช้ คือ Identification Doctrine ซึ่งถือว่าเป็นไปตามหลักของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ที่ศาลต้องนำหลักตามคำพิพากษาเดิมมาใช้ แต่เนื่องจากการนำหลักนี้มาใช้ในปัจจุบันนั้นทำให้เกิดปัญหาเป็นอย่างมาก นักวิชาการจึงเห็นว่าหลักนี้ไม่มีความเหมาะสมสำหรับความผิดที่เกิดจากการกระทำโดยประมาท ทั้งในเรื่องของตัวบุคคล วิธีการที่นำมาใช้ ตลอดจนหลักเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการพิจารณาความผิด เนื่องจากสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น และการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นมีความหลากหลายและมีการขยายตัวมากขึ้น หลักการเดิมจึงเป็นหลักการที่แคบไม่มีความเหมาะสมอีกต่อไป ดังนั้นฝ่ายนิติบัญญัติของอังกฤษก็ได้แก้ปัญหาในเรื่องนี้ตามแนวทางนโยบายทางอาญาที่มีเจตนารมณ์ที่จะลงโทษนิติบุคคลให้ง่ายและรุนแรงขึ้น จึงได้มีการออกเป็นพระราชบัญญัติมาโดยนำรูปแบบ management failure มาปรับใช้ และกำหนดโทษใหม่ที่เหมาะสม ซึ่งการแก้ไขครั้งนี้เป็นการแก้ไขโดยการออกเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร ซึ่งถือว่าเป็นไปตามนิติวิธีของระบบคอมมอนลอว์ที่มีการออกกฎหมายลายลักษณ์อักษรมาบังคับใช้เนื่องจากเป็นการเพิ่มเติมหลักในการวินิจฉัยเดิมตามคอมมอนลอว์ ที่หลักการตามแนวคำพิพากษาเก่านั้นไม่สามารถปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ถือว่าไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงหลักการเดิมแต่เป็นการเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.2 ประเทศฝรั่งเศส

เมื่อได้ศึกษาถึงพัฒนาการของการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของประเทศอังกฤษซึ่งเป็นระบบคอมมอนลอว์แล้ว ในหัวข้อนี้จะได้ทำการศึกษาถึงประเทศซีวิลลอว์ ซึ่งจะทำการศึกษาในส่วนของประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่มีความน่าสนใจในเรื่องพัฒนาการของความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลเป็นอย่างมาก และเป็นประเทศในภาคพื้นยุโรปแรกๆที่ยอมรับในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล ในขณะที่ประเทศอื่นๆ เช่น เยอรมัน อิตาลี สเปน ยังไม่มีระบบความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล โดยอาจจะมีแค่เพียงการใช้โทษทางปกครองเป็นการป้องปรามเท่านั้น ซึ่งนอกเหนือจากการยอมรับในเรื่องดังกล่าวนี้ในเรื่องเกี่ยวกับการวางระบบกฎหมายก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายเหมือนกับประเทศไทย ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาถึงระบบความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลของประเทศฝรั่งเศส เพื่อที่จะได้นำเปรียบเทียบทั้งแง่ของความเหมือนและความแตกต่างจากประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศคอมมอนลอว์ เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงกฎหมายไทยให้ถูกต้องตามนิติวิธีต่อไป

3.2.1 แนวคิดเบื้องต้นในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล

แต่เดิมกฎหมายฝรั่งเศสไม่มีระบบความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล เนื่องจากมี ปัญหาที่ถกเถียงกันในเรื่องดังกล่าว เช่นฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยได้ให้ความเห็นว่า นิติบุคคลเป็นเพียง สิ่งที่อุปโลกขึ้นทางกฎหมาย ซึ่งไม่มีเจตนารมณ์เป็นเอกเทศส่วนตัว ดังนั้นการกำหนดให้นิติบุคคล สามารถรับผิดทางอาญาได้จึงขัดต่อหลักว่าด้วยการรับโทษเป็นการส่วนตัวสำหรับการกระทำ ความผิด (principe de la personnalite des peines)³³ หรือเห็นว่าบทบัญญัติของกฎหมาย อาญานั้นมุ่งที่จะควบคุมความประพฤติของบุคคลที่เป็นมนุษย์เท่านั้นและหากไม่มีกฎหมาย บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะแล้วก็ไม่อาจลงโทษนิติบุคคลได้ นอกจากนี้หากพิจารณาด้านการกระทำ และเจตนาแล้วก็เป็นที่ยากที่นิติบุคคลจะมีเจตนาและการกระทำในทางอาญาได้ รวมทั้งโทษ ต่างๆที่กำหนดไว้ก็ล้วนแต่เป็นโทษที่จะลงแก่มนุษย์ หรือบุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่นโทษประหาร ชีวิต โทษจำคุก เป็นต้น³⁴ ส่วนอีกฝ่ายที่เห็นด้วยกับการที่นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดในทาง อาญาได้นั้น เห็นว่านิติบุคคลเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ตามความเป็นจริง นิติบุคคลเป็นพลังงานชีวิต สมัยใหม่ ดังนั้นสภาพที่เป็นอันตรายอาจแสดงออกโดยการทำความผิดอาญา โดยเฉพาะอย่าง ยิ่งในด้านกฎหมายพาณิชย์ กฎหมายเกี่ยวกับการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมซึ่งเป็นกฎหมายด้าน เศรษฐกิจ เป็นต้น³⁵

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากแนวคำพิพากษาของศาลแล้ว พบว่าสอดคล้องกับแนวคิดฝ่าย หลัง ซึ่งเห็นได้จากศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาแผนกคดีแพ่ง C.cass.,2e civ., 28 janvier 1954,D.1954,p.217 ว่า“ นิติบุคคลมิได้มีขึ้นโดยกฎหมายกำหนด แต่เป็นสถานะของกลุ่มที่มี ความสามารถในการแสดงออกซึ่งความประสงค์ร่วมกันของหมู่สมาชิก เพื่อปกป้องผลประโยชน์ที่ ชอบธรรมและสมควรได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมาย” สถานะของนิติบุคคลจึงมิได้ ขึ้นอยู่กับการบัญญัติโดยกฎหมาย แต่เป็นไปตามองค์ประกอบตามข้อเท็จจริง กล่าวคือ นิติบุคคล

³³ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, “บันทึกระบบความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและผู้แทนนิติ บุคคลตามกฎหมายฝรั่งเศส” http://www.lawreform.go.th/lawreform/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=12, สิงหาคม 2552, น.1.

³⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เจริญพรที่ 1, น.70.

³⁵ เฟิงอ๋าง

ต้องมีวัตถุประสงค์และมีความมุ่งหมายที่จะดำเนินการให้บรรลូវวัตถุประสงค์นั้น³⁶ ทั้งนี้เมื่อได้พิจารณาในด้านประวัติศาสตร์ของกฎหมายฝรั่งเศส แท้จริงแล้วความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลนั้นได้รับการยอมรับมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1670 แต่เมื่อได้มีการปฏิวัติในฝรั่งเศสก็ไม่ได้มีการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้ ซึ่งในปีค.ศ.1810 ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสก็ได้บัญญัติจำกัดความรับผิดชอบทางอาญาไว้เฉพาะกับบุคคลธรรมดาเท่านั้น ดังนั้นจึงส่งผลให้ในความเป็นจริงแล้วนิติบุคคลจึงได้รับการคุ้มกันหรือยกเว้นไม่ถูกฟ้องในคดีอาญา³⁷

แต่ต่อมาเมื่อนิติบุคคลได้เริ่มมีบทบาทสำคัญในสังคมเพิ่มมากขึ้น ได้เริ่มก่อความเสียหายแก่สังคมเพิ่มและมีความรุนแรงขึ้น สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การถกเถียงทางด้านนิติศาสตร์ถึงความเหมาะสมและความจำเป็นของแนวคิดที่จะกำหนดให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบในทางอาญาได้ ซึ่งจากสภาพปัญหานี้จึงได้นำไปสู่การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาในปี 1992 และมีผลประกาศใช้เมื่อ 1 มีนาคม 1994 ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าวได้มีการแก้ไขให้นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบในทางอาญาได้

3.2.2 หลักเกณฑ์ทั่วไปของความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

การแก้ปัญหในเรื่องหลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศฝรั่งเศสนั้น หากพิจารณาแล้วอาจมีความคล้ายกับการแก้ปัญหในส่วนของกฎหมายลายลักษณ์อักษรของประเทศอังกฤษ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากมีนโยบายทางอาญาที่เห็นควรให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบในทางอาญา จึงต้องมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้มีความเหมาะสมโดยการแก้ไขในประมวลกฎหมายตามนิติวิธีของระบบซีวิลลอว์ ดังนั้นในส่วนของความรับผิดชอบทางอาญาโดยปริยายที่เช่นเดียวกันกับความผิดฐานอื่นๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากแนวนโยบายทางอาญาที่ต้องการวางหลักความรับผิดชอบเป็นการทั่วไป ดังนั้นในการศึกษาจึงต้องทำการศึกษาที่หลักทั่วไปของความรับผิดชอบทางอาญาของนิติ

³⁶ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, “พัฒนาการของระบบความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในกฎหมายฝรั่งเศส”, วารสารกฎหมายปกครอง, เล่ม 22, ตอน 1, (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา), น.76.

³⁷ Human Rights Coordination Mission, Draft by Souhila Zitouni, http://www.lancs.ac.uk/organisations/inthro/Resources/documents/Criminalliabilityoflegalentities05606_000.doc, July, 2009.

บุคคล เนื่องจากว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพิจารณาความผิดเฉพาะฐานต่างๆ ซึ่งมาตรา 121-2 แห่งประมวลกฎหมายอาญาถือเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปที่กำหนดเงื่อนไขของความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้ ดังนี้

3.2.2.1 เงื่อนไขความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล

มาตรา 121-2 “นิติบุคคลอื่นยกเว้นรัฐพึงรับผิดทางอาญาสำหรับการกระทำความผิดที่องค์กรหรือผู้แทนของนิติบุคคลกระทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ทั้งนี้ภายใต้บังคับบทบัญญัติมาตรา 121-4 ถึงมาตรา 121-7 และเฉพาะกรณีที่รัฐบัญญัติหรือกฎหมายลำดับรองของฝ่ายบริหารบัญญัติให้ต้องรับผิด

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและสหการ ต้องรับผิดก็เฉพาะแต่ความผิดที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมที่เกิดจากอำนาจหน้าที่ของตนเท่านั้น”³⁸ ซึ่งจากหลักกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดเงื่อนไขในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้สองประการ คือ

1) นิติบุคคลจะรับผิดเฉพาะในการกรณีที่กฎหมายกำหนดความรับผิดของนิติบุคคลในเรื่องนั้นไว้ หรือที่เรียกว่า “หลักความรับผิดเฉพาะกรณีที่กฎหมายบัญญัติ” (principe de specialite) ซึ่งเป็นหลักการที่ใช้ในช่วงแรกก่อนมีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาให้นิติบุคคลรับผิดเป็นการทั่วไปได้ในปี ค.ศ.2004

2) นิติบุคคลจะรับผิดก็ต่อเมื่อเป็นการกระทำความผิดโดยองค์กรหรือผู้แทนของนิติบุคคลเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น หรือที่เรียกว่า “หลักความเกี่ยวพันระหว่างการกระทำความผิดและตัวนิติบุคคล” (principe de rattachement de l'acte a la personne morale)³⁹

หลักว่าด้วยความเกี่ยวพันระหว่างการกระทำความผิดและตัวบุคคลนั้น เป็นกรณีที่นิติบุคคลที่กระทำความผิดจะต้องมีการกระทำที่ครอบคลุมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 121-2

³⁸ Legal persons, with the exception of the State, are criminally liable for the offences committed on their account by organs or representatives, according to the distinctions set out in article 121-4 and 121-7 and in the cases provided for by statute or regulations.

However, local public authorities and their associations incur criminal liability only for offences committed in the course of their activities which may be exercised through public services delegation conventions.”

³⁹ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 33, น.2.

คือ ความผิดนั้นจะต้องกระทำโดยองค์กร (organe) หรือโดยผู้แทน (representants) ของนิติบุคคล และความผิดนั้นได้กระทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น⁴⁰ ซึ่งประโยชน์ของนิติบุคคลนี้จะพิจารณาในความหมายอย่างกว้าง คือไม่ได้หมายความว่าเฉพาะให้นิติบุคคลได้รับผลกำไรเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกรณีการปฏิบัติหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งนิติบุคคลเพื่อให้การดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นเป็นไปอย่างราบรื่นด้วย แม้จะไม่ได้ก่อให้เกิดกำไรหรือผลประโยชน์แก่นิติบุคคลเลยก็ตาม⁴¹ จะเห็นได้ว่าในการบัญญัติกฎหมายของฝรั่งเศสนั้น ได้มีการแก้ไขปัญหในเรื่องที่ว่า พิจารณาในด้านการกระทำและเจตนาแล้วเป็นการยากที่นิติบุคคลจะมีเจตนาและการกระทำในทางอาญาได้ เนื่องจากนิติบุคคลนั้นไม่มีชีวิต ร่างกายที่กระทำการต่างๆได้ ด้วยการบัญญัติความรับผิดของนิติบุคคลยอมรับให้ถือเอาการกระทำของนิติบุคคลเป็นผลมาจากการกระทำของบุคคลธรรมดาตนเอง ดังนั้น นิติบุคคลจึงต้องรับผิดหากองค์กร (organe) หรือผู้แทน (representant) กระทำความผิดและเข้าหลักเกณฑ์ความรับผิดที่ได้กำหนดไว้

1) ความหมายขององค์กร หรือผู้แทน

สำหรับความหมายของคำว่าองค์กร (organe) หรือผู้แทน (representant) ของนิติบุคคลนั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดบทนิยามไว้ ซึ่งตามหลักทั่วไปแล้วย่อมหมายถึงผู้บริหารจัดการนิติบุคคล ตัวอย่างเช่น คณะกรรมการบริหาร หรือกรรมการผู้จัดการ⁴² เป็นต้น ซึ่งเป็นการจำกัดขอบเขตของตัวบุคคลไว้เฉพาะ

2) ปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องความหมายของคำว่าองค์กร หรือผู้แทน

จากการให้ความหมายของคำว่า องค์กร หรือผู้แทน ในความเห็นทางตำราในช่วงแรกนั้น ได้ให้ความหมายไว้เฉพาะผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล ซึ่งหากเปรียบเทียบกับหลักคอมมอนลอว์แล้วคงจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า directing mind and will ซึ่งเป็นคำที่ค่อนข้างแคบ ประเทศฝรั่งเศสได้ประสบปัญหาที่เกิดจากการตีความถึงความหมายของผู้แทน เนื่องจากปัจจุบันการบริหารจัดการนิติบุคคลเป็นไปในรูปแบบที่หลากหลายขึ้น เช่นมีการมอบหมายให้บุคคลอื่นจัดการแทน การมอบอำนาจให้ลูกจ้างในนิติบุคคลนั้นใช้อำนาจในการบริหารจัดการในบางเรื่อง หรือแม้แต่การที่มีผู้บริหารจัดการโดยพฤตินัยเข้ามาบริหารจัดการแล้วเกิดกระทำความผิดขึ้น ซึ่งหากตีความตามความหมายเดิมแล้วนิติบุคคลอาจหลุดพ้นความรับผิดได้เนื่องจากไม่ได้เป็นการกระทำโดยผู้แทน ดังนั้นศาลฝรั่งเศสจึงได้แก้ปัญหในเรื่องดังกล่าวโดย

⁴⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 1 , น.75.

⁴¹ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 33, น.2.

⁴² ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 36, น.78.

การได้พิพากษาตีความขยายความหมายของคำว่า “ผู้แทน” ของนิติบุคคลออกไป โดยให้หมายรวมถึงผู้ได้รับมอบอำนาจให้บริหารจัดการนิติบุคคล⁴³ และได้ขยายไปถึงผู้บริหารจัดการนิติบุคคลโดยพฤตินัย ซึ่งในความเห็นของนักวิชาการนั้นไม่เห็นด้วยที่จะให้ตีความถึงด้วย⁴⁴ ทั้งนี้การตีความขยายความดังกล่าวก็เป็นการแก้ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากว่าในทางปฏิบัติหากไม่ลงโทษนิติบุคคลในกรณีนี้ก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้นิติบุคคลดำเนินกิจการโดยผ่านบุคคลอื่นเพื่อไม่ต้องรับผิดชอบในทางอาญา ซึ่งถือว่าเป็นการแก้ปัญหาโดยการตีความขยายบทบัญญัติที่มีอยู่เดิมของศาลฝรั่งเศส ซึ่งนิติวิธีที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาในเรื่องข้อจำกัดทางกฎหมายอีกทางหนึ่ง

นอกจากได้มีการกำหนดเงื่อนไขความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจน ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสยังได้กำหนดความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลไว้ ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 121-2 วรรค 3 ดังนี้

มาตรา 121-2 วรรค 2 ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไม่ทำให้บุคคลธรรมดาที่กระทำผิดหรือผู้สนับสนุนการกระทำผิดนั้นพ้นจากความรับผิด

มาตรา 121-2 วรรค 3 ความรับผิดชอบของนิติบุคคลไม่มีผลลบล้างความรับผิดชอบของบุคคลธรรมดาผู้กระทำความผิด หรือมีส่วนร่วมในการกระทำความผิด ทั้งนี้ให้เป็นไปตามบังคับของมาตรา 121-3 วรรค 4 ซึ่งจะกล่าวต่อไปในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคล

3.2.2.2 โทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคล

เหตุผลข้อหนึ่งที่หยิบยกมาสนับสนุนข้อโต้แย้งที่เห็นว่านิติบุคคลไม่สามารถมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ ก็คือ เรื่องโทษ เนื่องจากโทษที่กำหนดไว้ในทางอาญามีความเหมาะสมสำหรับบุคคลธรรมดาเท่านั้น ซึ่งไม่เหมาะสมสำหรับนิติบุคคล ปัญหาเรื่องโทษที่จะลงแก่นิติบุคคลจึงเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่ประเทศฝรั่งเศสได้มีการแก้ไขไปควบคู่กับพัฒนาการของระบบความรับผิดชอบทาง

⁴³ คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญา Cass.crim.,1er decembre Cass.crim.,1er decembre“ ลูกจ้างของบริษัทที่ได้รับมอบอำนาจให้รับผิดชอบดูแลเรื่องสุขอนามัยและความปลอดภัยถือเป็นผู้แทนของนิติบุคคลตามนัยมาตรา 121-2 แห่งประมวลกฎหมายอาญา” อ้างใน ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 36, น.79

⁴⁴ คำพิพากษาศาลฎีกา แผนกคดีอาญา Cass.crim.,17 decembre 2003, inedit, pourvoi n 00-87872 อ้างใน ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 36, น.81

อาญาของนิติบุคคล ดังนั้น ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสจึงได้มีการบัญญัติโทษที่เหมาะสมสำหรับนิติบุคคลไว้ในมาตรา 131-37 ซึ่งเป็นโทษสำหรับความผิดชั้นอุกฤษโทษและมัธยโทษ คือ

1) โทษปรับ สำหรับนิติบุคคลนั้นได้กำหนดไว้ว่าศาลสามารถปรับได้ในอัตราสูงสุดไม่เกินห้าเท่าของอัตราที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดา โดยกำหนดไว้ในมาตรา 131-38 และในกรณีที่นิติบุคคลเคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ชำระค่าปรับมาแล้วได้กระทำความผิดที่มีบทลงโทษเดียวกันซ้ำอีก อัตราโทษที่กำหนดไว้สำหรับนิติบุคคลนั้นจะเพิ่มขึ้นเป็นสิบเท่าของโทษที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดา⁴⁵ นอกจากนี้ในการพิพากษาให้ชำระค่าปรับนั้น ศาลอาจพิจารณาถึงรายได้และรายจ่ายของผู้กระทำความผิดได้ด้วย

2) โทษที่กำหนดไว้เป็นพิเศษสำหรับนิติบุคคลซึ่งให้เทียบกับโทษที่ลงแก่บุคคลธรรมดา และตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 131-39 คือ⁴⁶

1) การยุบกิจการ (Dissolution) ศาลอาจใช้โทษโดยการยุบกิจการนิติบุคคลหากนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งมีระวางโทษจำคุกสำหรับบุคคลธรรมดาสูงกว่า 5 ปี และการกระทำนั้นเป็นการผิดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งนิติบุคคล

2) การห้ามประกอบกิจการ

3) การถูกควบคุมกิจการโดยเจ้าหน้าที่ศาล

4) การปิดกิจการ

5) การห้ามประมุขงานจากทางราชการ

6) การห้ามมิให้ระดมทุนจากประชาชน

7) การห้ามส่งจ่ายเช็ค

8) การริบทรัพย์

9) การประกาศหรือแจกจ่ายคำพิพากษา

ทั้งนี้การลงโทษโดยการห้ามประกอบกิจการ การปิดกิจการ การห้ามประมุขงานจากทางราชการ และการห้ามมิให้ระดมทุนจากประชาชนนั้น ศาลสามารถลงโทษได้โดยไม่มีกำหนดระยะเวลาหรือมีกำหนดระยะเวลาไว้ไม่เกิน 5 ปี ส่วนโทษการควบคุมกิจการ และการสั่งห้ามส่งจ่ายเช็คนั้น ศาลสามารถสั่งลงโทษได้มีกำหนดระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี

⁴⁵ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ , อ่างแล้ว เชิงอรรถที่ 33,น.3.

⁴⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล : การศึกษาเปรียบเทียบทางนิติวิธีในประเทศคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์”, วารสารนิติศาสตร์,ปีที่ 25, ฉบับที่ 4, น. 704.

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดโทษสำหรับความผิดหลุโทษ ไว้ 2 ประการ คือโทษปรับ และโทษในการจำกัดสิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 131-42

ซึ่งจะเห็นได้ว่าโทษที่ได้บัญญัติขึ้นสำหรับนิติบุคคลนั้นมีหลายกรณีมากขึ้น และแต่ละกรณีก็เป็นโทษที่สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลได้ดีขึ้นด้วย เนื่องจากเป็นโทษที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งที่นิติบุคคลห่วงหาเหว เช่นโทษที่ทำให้มีการประกาศหรือแจกจ่ายคำพิพากษา ก็ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงซึ่งเป็นสิ่งที่นิติบุคคลห่วงหาเหวในการดำเนินการทางธุรกิจ ส่วนโทษยุบกิจการซึ่งจะใช้สำหรับกรณีที่การกระทำความผิดนั้นถึงขั้นร้ายแรง ซึ่งการลงโทษแบบนี้ถ้าเทียบกับคนธรรมดาก็น่าจะเทียบได้กับกรณีการจำคุก ซึ่งถือว่าเป็นโทษที่ร้ายแรงเช่นกัน

3.2.3 ความรับผิดทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคล

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า เนื่องจากความรับผิดทางอาญาของประเทศฝรั่งเศส นั้นได้เกิดขึ้นเนื่องจากมีแนวนโยบายทางอาญาที่ต้องการให้นิติบุคคลต้องรับผิด ซึ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ก็ได้แก้ไขโดยการบัญญัติกฎหมายโดยมุ่งเน้นไปที่การเจาะจงถึงตัวบุคคลที่เป็นผู้แสดงการกระทำของตัวนิติบุคคลซึ่งเป็นหลักการทั่วไป ดังนั้นในกรณีการกระทำโดยประมาทนั้น จึงต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ทั่วไปตามมาตรา 121-2 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งความประมาทของบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นตัวผู้แทนนั้น กฎหมายอาญาฝรั่งเศสได้มีการกำหนดระดับของความประมาท *La faute non intentionnelle* เอาไว้ 3 ระดับ⁴⁷ ด้วยกัน ดังนี้

1) *la mise en danger délibérée* เป็นการประมาทโดยจงใจ หรือประมาทอย่างร้ายแรง ซึ่งสอดคล้องกับเจตนาเล็งเห็นผล เป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดสมัครใจที่จะเข้าเสี่ยงภัยอย่างร้ายแรงโดยเขาทราบว่าความเสียหายอาจเกิดขึ้น

ลักษณะพิเศษของ *la mise en danger délibérée* เป็นบทบัญญัติความผิดในตัวเอง โดยไม่ต้องการผล ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 223-1 ได้บัญญัติเป็นความผิดในกรณีที่เป็นการนำมาสู่ผู้อื่นซึ่งภัยอันตรายโดยตรง ที่อาจนำไปสู่ความตาย หรือบาดเจ็บสาหัสถึงขั้นสูญเสียอวัยวะ หรือพิการถาวร โดยการละเมิดอย่างตั้งใจต่อหน้าที่เฉพาะเพื่อความปลอดภัยที่กำหนดโดยกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ ความผิดนี้จะต่างกับประเทศไทยที่ความผิดโดยประมาทนั้นเป็นความผิดที่ต้องการผลที่เกิดขึ้น เช่น การขับรถย้อนศร แม้จะไม่มีอุบัติเหตุเกิดขึ้น ก็ถือว่าเป็น

⁴⁷ ปกป้อง ศรีสันทิต, “เอกสารประกอบการบรรยายวิชากฎหมายอาญาชั้นสูง”, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2551.

ความผิดโดยประมาทแล้ว และหากเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตายหรือได้รับอันตรายแก่กาย ความประมาทนี้ ก็จะเป็นเหตุผู้กระทำความผิดต้องรับโทษหนักขึ้น

2) *la faute caractérisée* เป็นความประมาทชั้นกลาง ความประมาทระดับนี้เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อมีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ.2000 เป็นการนำอันตรายมาสู่ผู้อื่น โดยลักษณะร้ายแรงถึงขนาดที่เขาไม่อาจเพิกเฉยได้ ความประมาทชั้นกลางนี้กำหนดมาเพื่อจำกัดความรับผิดของบุคคลธรรมดาที่ทำให้เกิดความเสียหายทางอ้อม

3) *la faute imprudence ou négligence* เป็นประมาทชั้นพื้นฐาน เหมือนกับมาตรา 59 วรรค 4 ของไทย คือเป็นการกระทำโดยไม่เจตนา และเป็นการกระทำที่ต้องการผล

การพิจารณาในส่วนของระดับของความประมาท ไม่มีผลต่อความรับผิดทางอาญาของบุคคลธรรมดาแต่อย่างใด เนื่องจากว่าประมาทในทุกระดับนั้นถือว่าเป็นความผิดทางอาญาทั้งสิ้น แต่ระดับของความประมาทนั้นจะเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาถึงความรับผิดของผู้แทนว่าต้องรับผิดเป็นการส่วนตัวหรือไม่ ซึ่งมาตรา 121-3 วรรค 4 แห่งประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสที่แก้ไขใหม่ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อลดความรับผิดของบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารนิติบุคคลที่ต้องรับผิดจากการกระทำของผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองเนื่องจากว่าไม่สามารถควบคุมดูแลได้อย่างใกล้ชิดได้ ได้กำหนดให้ผู้บริหารจะต้องรับผิดกรณีความผิดโดยมิได้มีเจตนาอันมีลักษณะเป็นความผิดชั้นร้ายแรงชัดแจ้งเท่านั้น⁴⁸ หากการกระทำของผู้บริหารไม่ถึงขั้นร้ายแรง บุคคลธรรมดาไม่ต้องรับผิดแต่ตัวนิติบุคคลต้องรับผิดแทน

3.2.3.1 หลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายอาญา

ความผิดอาญาในเรื่องความประมาทนั้น ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องความผิดดังกล่าวไว้ใน 2 ฐานความผิดด้วยกัน คือ

1) ความผิดฐานทำให้ผู้อื่นตายโดยไม่เจตนา บัญญัติไว้ในมาตรา 221-6 การทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายโดยความเลินเล่อ ความไม่ระมัดระวัง ไม่เจตนา ประมาท หรือการละเลยหน้าที่หรือความระมัดระวังในการรักษาความปลอดภัยตามที่กฎหมายกำหนด⁴⁹ ซึ่งมาตรา 221-7 ก็ได้บัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดในความผิดฐานนี้ด้วย

⁴⁸ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ , อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 33, น.7.

⁴⁹ Article 221-6 Causing the death of another person by clumsiness, negligence, carelessness, recklessness or breach of an obligation of safety or prudence imposed by

2) ความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ได้กำหนดไว้ในมาตรา 222-19⁵⁰ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งกำหนดให้นิติบุคคลต้องรับในฐานะนี้ได้ คือ การทำให้ผู้อื่นไม่สามารถประกอบกรณียกิจตามปกติไม่ได้เกินกว่าสามเดือนโดยความเลินเล่อ ความไม่ระมัดระวัง ไม่เจตนา ประมาท หรือการละเลยหน้าที่หรือความระมัดระวังในการรักษาความปลอดภัยตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งมาตรา 221-21⁵¹ กำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบ

หากพิจารณาในเรื่องหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาในเรื่องของความผิดที่เกิดจากการกระทำโดยประมาทนี้ จะเห็นได้ว่ากฎหมายอาญาฝรั่งเศสนั้นได้กำหนดเป็นหลักทั่วไปไว้แล้วว่า การที่จะลงโทษนิติบุคคลนั้นให้ถือเอาการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลที่กระทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น ซึ่งจากการศึกษาถึงหลักในการกำหนดความรับผิดนี้ไม่ได้ระบุแน่ชัดว่าได้นำมาจากหลักการใด แต่หากพิจารณาแล้วเห็นว่ามันน่าจะเป็นหลักการที่มีลักษณะเช่นเดียวกับ Identification Doctrine ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงการกระทำของนิติบุคคลโดยผู้แทน และทั้งนี้เมื่อดูจากมาตรา 221-6 และ 221-21 แล้ว จะเห็นได้ว่าลักษณะการกำหนดความผิดนั้นเป็นการนำความผิดที่เป็นความผิดของบุคคลธรรมดา มากำหนดให้เป็นความรับผิดของนิติบุคคล

statue or regulations, constitutes manslaughter punished by three years' imprisonment and a fine of € 45,000.

Article 221-7 A legal person may incur criminal liability, pursuant to the conditions set out under article 121-2, of the offence defined under article 221-6

⁵⁰ Causing a total incapacity to work in excess of three months to another person through clumsiness, negligence, carelessness, recklessness or violation of a safety or prudence obligation imposed by statutes or regulations is punished by two years' imprisonment and a fine of € 30,000.

In the event of a deliberate violation of a safety or prudence obligation imposed by statute or regulation the penalty to be imposed is increased to three years' imprisonment and to a fine of € 45,000.

⁵¹ Legal persons may incur criminal liability for the offences defined by articles 222-19 and 222-20, pursuant to the conditions set out under article 121-2.

จึงน่าจะถือได้ว่าเป็นการนำการพิจารณาการกระทำความผิดที่พิจารณาที่ตัวบุคคลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นหากพิจารณาจากหลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายอาญาแล้ว กรณีในการกระทำโดย ประมาทของนิติบุคคลนั้นก็ต้องพิจารณาว่าตัวบุคคลธรรมดาที่มีการกระทำที่เป็นความ ประมาทหรือไม่ แต่ทั้งนี้อาจมีการแตกต่างจากหลัก Identification Doctrine ในส่วนของ ความหมายของผู้แทนของนิติบุคคลซึ่งศาลฝรั่งเศสมีการตีความหมายให้กว้างมากขึ้น เพื่อให้ ครอบคลุมความรับผิดในปัจจุบัน ซึ่งเป็นหลักการที่ศาลคอมมอนลอว์ได้พยายามแก้ไขในการ พิจารณาคดี

3.2.3.2 หลักเกณฑ์ตามแนวคำพิพากษา

นอกจากศาลฝรั่งเศสได้ตีความขยายความหมายของคำว่า องค์กร หรือ ผู้แทนของ นิติบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลที่มาตรา 121-2 แห่งประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับ ผิดเมื่อบุคคลเหล่านี้ได้กระทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น ให้กว้างมากขึ้นเพื่อประโยชน์ใน การลงโทษนิติบุคคล ซึ่งในหลักการตีความนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า ได้มีการตีความขยายหลัก Identification Doctrine ของคอมมอนลอว์เดิมให้ครอบคลุมมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ยังมิพื้นฐานของการ รับผิดที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของบุคคลธรรมดาผู้แทน

แต่ทั้งนี้ศาลฎีกาฝรั่งเศสก็ได้มีการยอมรับให้การพิพากษาลงโทษนิติบุคคลนั้นไม่ จำต้องระบุตัวองค์กรหรือผู้แทนของนิติบุคคลได้ในบางกรณี เช่น

คำพิพากษาฎีกา แผนกคดีอาญา Cass. Crim., 1er decembre 1998, Bull. Crim.1998 n325⁵² ซึ่งคดีนี้ศาลพิเคราะห์จากข้อเท็จจริงแห่งคดีแล้วมีความเชื่อมั่นว่าองค์กรหรือ ผู้แทนของนิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิด กรณีจึงไม่จำเป็นต้องระบุเจาะจงว่าบุคคลใดได้กระทำ ความผิดในฐานะองค์กรหรือผู้แทนของนิติบุคคล ทั้งนี้ ศาลได้เริ่มนำเทคนิคดังกล่าวมาใช้ในช่วงปี 1998 ในคดีที่คนงานก่อสร้างของบริษัทแห่งหนึ่งประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตระหว่างทำงาน โดยศาล พิเคราะห์ว่า “บริษัทดังกล่าวไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ว่าด้วยสุขอนามัยและความปลอดภัยในการ ทำงาน” จึงพิพากษาให้รับผิดทางอาญารฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ โดยไม่ต้องระบุตัวบุคคลผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด⁵³ ซึ่งจะเห็นได้ว่าจากคำพิพากษา ดังกล่าวนั้น ศาลพิจารณาโดยไม่ต้องระบุว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิด เนื่องจากศาลเห็นว่า

⁵² ประธานบริษัทหรือผู้ที่ได้รับมอบอำนาจให้รับผิดชอบดูแลในเรื่องความปลอดภัยในการ ทำงานมิได้สอดส่องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายโดยรอบคอบ

⁵³ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 36, น. 82.

การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำของบริษัทซึ่งเป็นนิติบุคคลเองที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ตามกฎหมาย ซึ่งถือว่ากรณีนี้บริษัทมีความประมาทจึงต้องรับผิดชอบในผลเสียหายที่เกิดขึ้นจากการประมาทนั้น

นอกจากนี้ในบางกรณีศาลได้พิพากษาให้นิติบุคคลรับผิดชอบโดยไม่เอาผิดกับตัวผู้บริหารโดยไม่ได้ตัดสินว่าผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่คนใดเป็นผู้กระทำการอันเป็นเหตุให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบ เช่น ศาลพิพากษาว่าความรับผิดชอบของบริษัทในการปล่อยปละละเลยไม่ตรวจสอบความแข็งแรงของนั่งร้านอันเป็นเหตุให้คนงานประสบอุบัติเหตุตกลงมาได้รับบาดเจ็บ⁵⁴

3.2.3.3 การกำหนดโทษที่เหมาะสม

การกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลในความผิดที่เกิดขึ้นจากการกระทำโดยประมาทนั้นก็เป็นไปในลักษณะเหมือนกับโทษสำหรับนิติบุคคลในความผิดฐานอื่นๆ ซึ่งโทษหลักที่ใช้สำหรับความผิดก็คือโทษปรับ และในกรณีประมาทนั้นได้บัญญัติโทษอื่นๆ สำหรับนิติบุคคลไว้ในมาตรา 221-7⁵⁵ ในความผิดฐานทำให้ผู้อื่นตายโดยไม่เจตนาซึ่งรวมถึงการกระทำโดยประมาทด้วย และ มาตรา 221-21 สำหรับความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส คือ โทษ

⁵⁴ T.G.I., Paris, 31eme ch., 3 november 1995, Revue de Droit Social, 1996, p.159
อ้างในศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 33, น.7

⁵⁵ A legal person may incur criminal liability, pursuant to the conditions set out under article 121 -2, of the offence defined under article 221-6.

The penalties to which legal persons are liable are as follows:

1° a fine, pursuant to the conditions set out under article 131-38;

2° the penalties enumerated in 2°, 3° 8° and 9° of article 131-39.

The prohibition determined under 2° of article 131-39 applies to the activity in the exercise of which or on the occasion of the exercise of which the offence was committed.

In the cases referred to under the second paragraph of Article 221-6 the penalty prescribed by 4° of article 131-39 shall also be incurred.

ปรับ และโทษอื่นๆ คือ การห้ามประกอบกิจการ การถูกควบคุมกิจการ การริบทรัพย์ การประกาศ หรือแจกจ่ายคำพิพากษา ซึ่งถือว่าเป็นโทษที่มีผลกระทบที่ร้ายแรงต่อนิติบุคคลมากขึ้น

3.2.4 การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลโดยใช้นิติวิธีในระบบ ซีวิตลลอร์

ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมาย หรือซีวิตลลอร์ ซึ่งเป็นระบบที่ยึดถือกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นหลัก ดังนั้นการที่ศาลซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ปรับใช้กฎหมายจะพิพากษาลงโทษจะต้องพิพากษาไปตามหลักกฎหมายที่มีอยู่โดยอาศัยการตีความ ซึ่งเป็นนิติวิธีของระบบซีวิตลลอร์ ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ยอมรับระบบความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลเมื่อไม่นานมานี้ โดยเริ่มต้นจากความรับผิดเป็นการเฉพาะที่กฎหมายกำหนดไว้จนในปัจจุบันนี้ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลนั้นได้พัฒนาเป็นระบบที่สามารถรับผิดเป็นการทั่วไป พัฒนาการและการแก้ไขปัญหาในกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลให้ถูกต้องตามนิติวิธีนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจและควรได้ทำการศึกษาเป็นเพื่อเป็นแนวทางสำหรับประเทศในระบบซีวิตลลอร์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการศึกษานั้นจะเริ่มต้นศึกษาที่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในเรื่องดังกล่าว

3.2.4.1 สภาพปัญหา

ก่อนที่จะได้ศึกษาถึงแนวทางในการนำมาปรับใช้ ผู้เขียนขอกล่าวถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศฝรั่งเศสโดยทั่วไป ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาในเรื่องข้อโต้แย้ง ถึงแม้ว่า the Criminal Ordinance of 1670 (title 21) ของฝรั่งเศสได้มีบทบัญญัติถึงเงื่อนไขที่จะให้นิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญาในบางสถานการณ์ แต่ในประมวลกฎหมายอาญา ปี ค.ศ. 1810 ก็ไม่ได้มีการบัญญัติรับหลักความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้ต่อไป⁵⁶ ระบบความรับผิดทางอาญาของฝรั่งเศสได้พัฒนาไปอย่างช้าเนื่องจากประเทศฝรั่งเศสมีปัญหาข้อโต้แย้งเหมือนเช่นประเทศอื่นๆในเรื่องที่ว่านิติบุคคลนั้นไม่สามารถมีความรับผิดในทางอาญาได้เนื่องจากนิติบุคคลเป็นเพียงสิ่งที่อุปโลกขึ้นทางกฎหมาย ซึ่งไม่มีเจตนารมณ์เป็นเอกเทศส่วนตัว ดังนั้นการกำหนดให้นิติบุคคลสามารถรับผิดทางอาญาได้จึงขัดต่อหลักว่าด้วยการรับโทษเป็นการส่วนตัวสำหรับการกระทำความผิด (principe de la personnalite

⁵⁶ John Bell, Sophie Boyron, Simon Whittaker, Principles of French Law, 2 ed. (Oxford : Oxford University Press, 2004), pp.234-236.

des pines)⁵⁷ หรือเห็นว่าบทบัญญัติของกฎหมายว่ากฎหมายอาญานั้นมุ่งที่จะควบคุมความประพฤติของบุคคลที่เป็นมนุษย์เท่านั้นและหากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะแล้วก็ไม่อาจลงโทษนิติบุคคลได้ นอกจากนี้หากพิจารณาด้านการกระทำและเจตนาแล้วก็เป็นกรยากที่นิติบุคคลจะมีเจตนาและการกระทำในทางอาญาได้ รวมทั้งโทษต่างๆที่กำหนดไว้ก็ล้วนแต่เป็นโทษที่จะลงแก่มนุษย์ หรือบุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่นโทษประหารชีวิต โทษจำคุก เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้แนวคิดในเรื่องการลงโทษนิติบุคคลนั้นเกิดขึ้นได้ยาก

2) ปัญหาในเรื่องนิติบัญญัติ ก่อนหน้าที่จะมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ปี ค.ศ.1994 ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสได้บัญญัติความรับผิดชอบไว้เฉพาะในกรณีของบุคคลธรรมดาเท่านั้น ซึ่งหลักเรื่องนี้ค่อนข้างชัดเจนว่านิติบุคคลจะมีความรับผิดชอบทางอาญาก็ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดเจนหรือโดยปริยาย ซึ่งมีการบัญญัติไว้สำหรับบางฐานความผิดเท่านั้น แต่ทั้งนี้ก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการลงโทษปรับทางแพ่งซึ่งมีลักษณะทั้งทางแพ่งและทางอาญาประกอบกัน⁵⁸ และเมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ในปี ค.ศ. 1994 แม้จะมีการบัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาไว้ในประมวลกฎหมายอาญาก็ตาม แต่หลักเกณฑ์ในเรื่องดังกล่าวก็ยังเป็นไปในแนวทางเดิม คือ นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบก็ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบเป็นการเฉพาะ โดยไม่ได้มีการบัญญัติให้นิติบุคคลรับผิดชอบทางอาญาเป็นการทั่วไปแต่อย่างใด ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในช่วงนี้เป็นเรื่องที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษ ซึ่งไม่มีลักษณะเป็นการทั่วไป

3) ปัญหาในเรื่องการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากว่าประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส นั้นได้กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้นในการวินิจฉัยความรับผิดชอบของนิติบุคคลโดยของศาลนั้น ศาลผู้ทำหน้าที่ปรับใช้กฎหมายจึงถูกบังคับอยู่ในกรอบที่ว่า จะพิพากษาลงโทษนิติบุคคลได้เฉพาะในความผิดที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น จึงไม่สามารถลงโทษนิติบุคคลในบางฐานความผิดที่ไม่ได้กำหนดไว้ได้

3.2.4.2 การแก้ไขปัญหา

จากปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้น ประเทศฝรั่งเศสได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดย ในปัญหาเรื่องข้อโต้แย้งต่างๆเรื่องความรับผิดชอบของนิติบุคคล ปัญหาเหล่านี้ได้ถูกแก้ไขเนื่องจากการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้นิติบุคคลที่ประกอบกิจการในรูปแบบต่างๆนั้น แสวงหาผลกำไรโดยไม่

⁵⁷ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 33, น.6.

⁵⁸ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 1, น. 72.

คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับส่วนรวม แนวคิดในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศฝรั่งเศสเริ่มมีความชัดเจนขึ้นว่านิติบุคคลนั้นสามารถมีความรับผิดชอบในทางอาญาได้ การแก้ปัญหาดังกล่าวจึงเริ่มต้นจากนโยบายที่ชัดเจนในทางอาญาของประเทศฝรั่งเศสต้องการที่จะให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบในทางอาญาเพื่อเป็นการป้องปรามนิติบุคคลและเพื่อเป็นการที่จะไม่ให้นิติบุคคลมีอภิสิทธิ์ที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา ซึ่งในปี ค.ศ. 1982 the Conseil Constitutionnel ได้มีส่วนช่วยในการคลี่คลายปัญหาในเรื่องนี้ โดยได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสไม่ห้ามที่จะลงโทษนิติบุคคลที่กระทำความผิด⁵⁹ ต่อมาก็นำไปสู่การแก้ไขตามนิติวิธีของระบบซีวิลลอว์ คือ การนิติบัญญัติ ซึ่งประเทศฝรั่งเศสได้แก้ปัญหาดังกล่าวโดยการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาซึ่งแก้ไขแล้วเสร็จในปี 1992 และมีผลบังคับใช้ในปี 1994 เป็นต้นมา

การนิติบัญญัติเป็นวิธีที่ถูกต้องสำหรับระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งประเทศฝรั่งเศสเป็นตัวอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหานี้ในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลโดยใช้วิธีนี้ เมื่อได้มีนโยบายที่ต้องการจะลงโทษนิติบุคคลในทางอาญา ฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้ทำหน้าที่ในการพิจารณาแก้ไขกฎหมาย โดยได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญากำหนดให้นิติบุคคลรับผิดชอบในทางอาญาได้ ซึ่งในการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญานี้ก็ได้ขจัดปัญหาข้อโต้แย้งที่ได้กล่าวมาข้างต้นคือ ข้อโต้แย้งที่เห็นว่าเป็นการยากที่จะพิจารณาการกระทำและการแสดงเจตนาของนิติบุคคล โดยการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนเป็นหลักทั่วไปว่า ในการพิจารณาการกระทำของนิติบุคคลนั้นให้พิจารณาที่การกระทำของผู้แทน ตามมาตรา 121-2 ซึ่งเป็นบทบัญญัติทั่วไปในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

และในส่วนของปัญหาเรื่องโทษซึ่งมีข้อโต้แย้งว่าโทษที่กำหนดไว้ เช่น จำคุก ประหารชีวิตนั้น เป็นโทษสำหรับบุคคลธรรมดาเท่านั้น ปัญหาข้อนี้ก็ได้รับการแก้ไขโดยการบัญญัติโทษของนิติบุคคลที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาไว้ในมาตรา 131-37, 131-38, 131-39 คือ โทษปรับ ซึ่งมีอัตราสูงกว่าบุคคลธรรมดา 5 เท่า และโทษอื่นๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการลงโทษนิติบุคคล ซึ่งได้กำหนดไว้ตามความร้ายแรงของความผิด ซึ่งเป็นการกำหนดโทษที่ถือว่ามีความร้ายแรงต่อสิ่งที่นิติบุคคลหวงแหน เช่น ทรัพย์สิน ชื่อเสียง เป็นต้น จึงเป็นโทษตอบสนองวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญาได้มากขึ้น

ส่วนในขั้นตอนของการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากว่าในช่วงแรกก่อนที่จะมีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา ค.ศ. 1994 นั้น ลักษณะความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลมีลักษณะ

⁵⁹ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และองอาจ เทียนหิรัญ, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 2*, น.21-22.

เป็นกรณีพิเศษ คือ เฉพาะที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ดังนั้นในส่วนของการวินิจฉัยของศาล นอกเหนือจากกรณีดังกล่าว ศาลฝรั่งเศสจะไม่ลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคล เช่น กรณีที่ศาลอาญาแห่งกรุงปารีสยกฟ้องจำเลยซึ่งเป็นบริษัทนิติบุคคลว่าไม่สามารถรับผิดทางอาญาตามกฎหมายว่าด้วยเสรีภาพของสื่อมวลชนได้ เพราะกฎหมายมิได้บัญญัติว่านิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญาแต่อย่างใด⁶⁰ ซึ่งจะเห็นได้ว่าจากการที่มีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้ในลักษณะพิเศษนั้น ส่งผลให้ศาลซึ่งเป็นผู้ปรับใช้กฎหมายนั้นจะพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในกรณีที่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ หรือพิพากษาลงโทษนิติบุคคลเป็นการทั่วไปไม่ได้ ซึ่งการที่ศาลฝรั่งเศสพิพากษายกฟ้องนิติบุคคลในกรณีที่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ถือว่าเป็นการปรับใช้กฎหมายที่ถูกต้องตามนิติวิธีของระบบกฎหมายที่ต้องพิพากษาตีความตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่เป็นสำคัญ

ต่อมาแม้จะได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาในเรื่องของความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลแล้วก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. 1994 ได้บัญญัติไว้ให้นิติบุคคลต้องรับผิดเป็นการเฉพาะเท่าที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ได้มีการรับผิดเป็นการทั่วไปแต่อย่างใด ในการพิพากษาลงโทษนิติบุคคลนั้นจึงยังไม่ครอบคลุมได้ในทุกกรณี โดยการจำกัดขอบเขตความรับผิดนี้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมาย ที่ต้องการจำกัดให้นิติบุคคลรับผิดเฉพาะในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเท่านั้น เนื่องจากในช่วงแรกของการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญา ค.ศ. 1994 มีแรงกดดันจากนักการเมืองพรรคการเมือง และสมาคมต่างๆ ที่กลัวว่าตนเองจะกระทำความผิดอาญาได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งผู้เสนอคำแปรญัตติในมาตราดังกล่าวได้ให้เหตุผลในการใช้หลักความรับผิดเฉพาะกรณีไว้สองประการ คือ เพื่อเป็นการประนีประนอมระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนและคัดค้านและถือว่าความรับผิดดังกล่าวเป็นความรับผิดทางอ้อมในการกระทำของบุคคลอื่น ถือเป็นกรณีแบบพิเศษที่ไม่อาจกำหนดไว้เป็นการทั่วไปได้

ดังนั้น ความรับผิดทางอาญาในช่วงแรกที่มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา ค.ศ. 1994 นั้นจึงเป็นความรับผิดแบบจำกัด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย เช่น กระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ไล่ความผู้อื่น เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เช่นลักทรัพย์ กรรโชกและรีดเอาทรัพย์ เป็นต้น⁶¹ ในช่วงนี้ศาลจึงสามารถลงโทษได้เฉพาะฐานความผิดที่กำหนดไว้เท่านั้น

⁶⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 1, น. 71.

⁶¹ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 36, น. 85.

แต่เนื่องจากในปัจจุบันได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมหรือตรากฎหมายใหม่ให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาในพระราชบัญญัติต่างๆหรือกำหนดฐานความผิดใหม่สำหรับนิติบุคคลมากขึ้นเรื่อยๆ การรับผิดชอบเป็นการเฉพาะดังกล่าวจึงไม่มีความเหมาะสม ต่อมาจึงได้ถูกแก้ไขโดยวุฒิสภาสมาชิกปีแอร์ โฟซง เห็นว่าควรมีการยกเลิกข้อความ “เฉพาะกรณีที่กฎหมายกำหนดหรือกฎหมายลำดับรองของฝ่ายบริหารบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบ” ในมาตรา 121-2 ออก⁶² เนื่องจากว่าหลักดังกล่าวออกมาเพื่อเป็นการประนีประนอมฝ่ายต่างๆในการร่างกฎหมายในขณะนั้น แต่สำหรับปัจจุบันกฎหมายก็กำหนดกรณีที่นิติบุคคลต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งการจำกัดขอบเขตนั้นไม่มีความหมายแล้ว และนอกจากนี้การกำหนดฐานความผิดเพิ่มขึ้นในกฎหมายฉบับต่างๆก็มีผลให้ระบบกฎหมายมีความซับซ้อนไม่ชัดเจน ซึ่งจะไม่เป็นผลดีต่อผู้อยู่ภายใต้บังคับกฎหมาย จึงสมควรให้แก้ไขหลักดังกล่าวให้เป็นหลักทั่วไป ซึ่งรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบ โดยปัจจุบันบัญญัติไว้ในมาตรา 54 ของรัฐธรรมนูญ ลงวันที่ 9 มีนาคม 2004⁶³ ทั้งนี้ในการยกเลิกหลักการดังกล่าวนั้น ก็ได้มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยที่ว่านิติบุคคลสามารถรับผิดชอบทางอาญาได้ทุกฐานความผิด แม้จะเป็นความผิดฐานฆ่าคนตาย และผู้ไม่เห็นด้วยซึ่งเห็นว่าความผิดบางฐานความผิดนั้นยากที่นิติบุคคลจะสามารถกระทำความผิดได้ เช่น ความผิดเกี่ยวกับการทอดทิ้งครอบครัว ความผิดเกี่ยวกับเพศและการค้าประเวณีผู้เยาว์⁶⁴ ซึ่งจากเหตุผลและนโยบายทางอาญาดังกล่าวจึงทำให้ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลของฝรั่งเศสในปัจจุบันกลายเป็นความรับผิดชอบทั่วไปไม่จำกัดไว้เฉพาะกรณีเหมือนเช่นกฎหมายเดิม

ในส่วนของความรับผิดชอบทางอาญาโดยประมาทของนิติบุคคลนั้น ก็เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับความรับผิดชอบทางอาญาในความผิดฐานอื่นๆ ซึ่งฝ่ายนิติบัญญัติของฝรั่งเศสเห็นว่านิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบทางอาญาในความผิดฐานนี้ได้ ดังนั้นในการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา ฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบในความผิดนี้ด้วย ซึ่งบัญญัติไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและร่างกาย ซึ่งได้บัญญัติให้นิติบุคคลรับผิดชอบไว้ใน 2 มาตรา

⁶² รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2004-204 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2004 ว่าด้วยการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมให้ทันต่อพัฒนาการของอาชญากรรม หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า รัฐธรรมนูญแปร์เบนฉบับที่สอง

⁶³ ศุภวัฒน์ สิงห์สุวรรณ, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่* 36, น. 87-88.

⁶⁴ “Human Rights Coordination Mission” Draft by Souhila Zitouni, *supra note* 38, p.3.

คือ มาตรา 221-6, 221-7 รวมอยู่ในความผิดฐานทำให้ผู้อื่นตายโดยไม่เจตนา และมาตรา 222-19, 221-21 รวมอยู่ในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส ซึ่งหลักเกณฑ์ต่าง ๆ นั้น ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากการแก้ไขปัญหาโดยการนิติบัญญัติของประเทศฝรั่งเศสดังกล่าว จึงทำให้ในปัจจุบัน ศาลฝรั่งเศสสามารถพิพากษาลงโทษนิติบุคคลตามหลักการที่กำหนดไว้ได้ และนอกจากนี้จะเห็นได้ว่าในการปรับใช้กฎหมายเมื่อเป็นกรณีกฎหมายที่กำหนดไว้นั้นไม่ครอบคลุม ศาลจะพิพากษาโดยการตีความขยายความออกไปภายในกรอบที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่หากไม่ได้มีบทบัญญัติความรับผิดไว้ศาลก็จะไม่ตีความขยายออกไปจนเกินขอบเขตดังกล่าว ทั้งนี้การบัญญัติความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในกฎหมายฝรั่งเศสมีลักษณะเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไปของความรับผิดไว้อย่างชัดเจน และมีการกำหนดโทษที่เหมาะสมสำหรับนิติบุคคลไว้แยกต่างหากจากบุคคลธรรมดา และจากหลักการเดิมที่ให้นิติบุคคลมีความรับผิดเฉพาะที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็ได้รับการพิจารณาแก้ไขกฎหมายให้นิติบุคคลรับผิดเป็นการทั่วไปเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้นศาลจึงสามารถพิพากษาลงโทษนิติบุคคลได้เป็นการทั่วไปได้โดยมีบทบัญญัติกฎหมายมารองรับซึ่งถือเป็นการถูกต้องตามนิติวิธีของระบบซีวิลลอว์